కూలిరాజు

రచన:
బోయి భీమన్న

శ్రీ స్వరాజ్య పబ్లికేషన్సు
విజయవాడ-1.

కూలిరాజు

[నాటకం]

బోయి భీమన్న

శ్రీ స్వరాజ్య పబ్లికేషన్స్
విజయవాడ - 1

స్వరాజ్య ప్రచురణ

తృతీయ ముద్రణ
1963 జూన్ నెల

వెల : రెండు రూపాయలు

ప్రసాద్ ఆర్టు ప్రింటర్స్
విజయవాడ-2

శ్రీ స్వ రా జ్య ప బ్లి కే ష న్సు
ప్రొ॥ దత్తి అప్పారావు
మల్లిఖార్జున పేట
విజయవాడ-1

పరిచయం

"చేతికీ నోటికీ మధ్య వున్నదే అనంత మానవ చరిత్ర"

సామ్రాజ్యవాదంతో కాంగ్రెస్ చివరి పోరాటాన్ని జరిపిన 1942 లో ఈ నాటకం మొట్టమొదట వ్రాయబడింది. "ధన్యజీవి" అనే పేరుతో చాలచోట్ల ప్రదర్శింపబడింది. తర్వాత కొన్నిమార్పులు పొంది "కష్టజీవి' అనే పేరుతో 1947 లో నవజీవన పత్రికలో సీరియల్‌గా ప్రకటించబడింది. మరికొన్ని మార్పులుచేసి 1948 లో ఈ నాటకాన్ని 'కూలిరాజు' అను పేర ప్రజలకు అందించాను. వ్యవసాయకూలీ ఉద్యమాన్ని బలపరచడమే ఈ మార్పుల ఉద్దేశ్యం.

మన దేశంలో నూటికి 80 మంది వ్యవసాయంమీద బ్రతికే వారే. అందులో భూస్వాములు బహుకొద్దిమంది. వారిని తీసివేస్తే తక్కిన మెజారిటీ ప్రజలంతా పేదలే. ఎన్ని రాజకీయపార్టీలైనా ఈ మెజారిటీప్రజలమీద ఆధారపడి బ్రతుకవలసినవే. కాగా ఎవరో ఒక భూస్వామి నాయకత్వంక్రింద, గొల్లవాడిక్రింద గొర్రెల్లాగ, ఈ పేద ప్రజలంతా నడవడంవల్ల ఏమీ లాభంలేదని తమలోనుంచే ఒక నాయకుణ్ని ఎన్నుకుని, తామంతా ఒక్కత్రాటిమీద నడిస్తే ఈ పేదలంతా తామే ప్రభుత్వ అధికారాన్ని చేబట్టగలరని ఈ నాటకం సూచిస్తుంది.

జగత్తు పరిణామశీలం. ఎల్లప్పుడూ పురోగమిస్తూనే వుంటుంది. ఆ పురోగమనంలో ప్రాత శిధిలమైపోతూ క్రొత్త ఆవిర్భవిస్తూ వుంటుంది. అదే విప్లవం. విప్లవం ప్రకృతిసిద్ధం.

నేను ఈ నాటకంలో నిరుత్సాహ పరచింది సాయుధ దౌర్జన్య విప్లవం మాత్రమే. కేవలం ఎన్నికల ద్వారానే సర్వోదయ సమాజాన్ని నిర్మించే అవకాశంగల నేడు దౌర్జన్య విప్లవం అనవసరం సత్యం, అహింస, విశ్వమానవప్రేమ వీటి ద్వారా సర్వోదయ సమాజాన్ని రూపొందించడం గాంధీయిజం. అది ప్రయోజన వోటింగుతో కూలీలు అధికారంలోకి రావడం ద్వారా సాధ్యం.

కులమతవర్గ రహితమైన స్వామ్య సమాజాన్ని గాంధేయ కార్యక్రమం ద్వారా సాధించడాన్ని ఇది చిత్రిస్తుంది.

ఇందులో అవసరమైనమార్పులు చెయ్యడంలోను, ఇది ప్రజల హస్తాల నలంకరించడంలోను, అనుక్షణమూ అమూల్యమైన సలహా సహాయాలతో నాకు గురువుగా, నాయకుడుగా ఎంతగానో తోడ్పడ్డ శ్రీ కూర్మయ్యగారి అపార వాత్సల్యానికి భక్తితో ఈ నాటకాన్ని అంకితం చేశాను. దీన ప్రజావనతకు, దరిద్రనారాయణసేవకు జీవితాన్ని అంకితంచేసిన వ్యవసాయకూలీ నాయకుడు కూర్మయ్యగారు.

రాజకీయాన్ని ఇతివృత్తంగా తీసుకుని రసవంతంగా నాటకం వ్రాయడం ఇసకనుండి నూనెను పిండడం వంటిది. ఈ సాహసంలో నేను ఎంతవరకు కృతకృత్యుణ్ణయ్యానో నిర్ణయించే బాధ్యత పాఠకులదీ, ప్రదర్శకులదీ, రసజ్ఞులదీను.

—భీమన్న.

బోయి భీమన్న

అం కి తం

శ్రీ వేముల కూర్మయ్య గారికి

శ్రీరమకు తండ్రి వారిధి; గౌరి తండ్రి
శీతగిరి, లోకపాలన చేయునట్టి
ఉభయులకు తండ్రి కూర్మయ్య విభవమదిర!
దయకు వార్ధి, ధైర్యముకు శీతగిరి యితడు! 1

దున్నెవాడిదె భూమి, సోమరులు రై
తుల్ కారు; సర్వ ప్రజల్
అన్నం బట్టకు హక్కుదార్లె; సములే
యాౌనందరున్; లేమియే
కన్నీరంతకు కారణమ్మ్ము అనుచు
వక్కాణించి, రాజ్యమ్ము లే
కున్నన్గాని ప్రభుత్వమున్ నడుపు మా
కూర్మయ్య సామాన్యుడే! 2

చదువు చెప్పని సమాజమున జన్మించి, వి
ద్యామేరు శిఖరమ్ము లందినాడు,
పాలేరు కులమున ప్రభవించి, రాష్ట్ర చ
క్రము త్రిప్పు మంత్రియై ప్రబలినాడు;

అస్పృశ్యుడై పుట్టి అస్పృశ్యతనుబట్టి
శాసనానికి యెరజేసినాడు;
హరిజనులను జూడ ఆత్రముబడుచున్న
హరికోసమై గుడుల్ తెరచినాడు;
విద్యకోసము వసతులు, వేతనములు,
బ్రతుకు కోసము బంజర్లు గ్రాంటుచేసి.
శిష్టరక్షణ కవతరించిన రమాధ
వుండు కూర్మయ్య గురుదేవుడండి ప్రజకు! 3

బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వర ప్రాణశక్తి
అవతరించిన గాంధీమహాత్మ శక్తి
ప్రోచుగావుత సంతతము వ్యవసాయ
కూలి నాయకుడైన మా కూర్మయార్య! 4

కలవారు, లేనివారని,
కులము లుదేశమున రెండె; కూలీలంతా
కలిసిననే సుఖ శాంతులు
కలవని కూర్మయ్య మంత్రి కల్పించు కృతిని! 5

- బోయి భీమన్న

పాత్రలు

***

1. మధుమూర్తి :- విద్యావంతుడైన కూలి యువకుడు
2. పరంజ్యోతి :- మధు స్నేహితురాలు, కూలి యువతి
3. మిత్ర :- మధు ప్రియురాలు, కూలిపిల్ల
4. నిష్కళంకయోగి :- కూలీ ఉద్యమ ప్రబోధకుడు
5. భయంకర్రావు :- కూలీలలో కాడీ నాయకుడు, మిత్ర మేనమామ
6. విశ్వనాథరావు :- భూస్వామి
7. ప్రేమకుమార సుందర దివాకర లావణ్యమూర్తి విశ్వనాథరావు కుమారుడు, అభ్యుదయ గామి
8. దయానందరావు :- మంచిరైతు
9. శివరామకృష్ణబ్రహ్మం :- విశ్వనాథరావు గుమాస్తా
10. జోగులు :- పాలేరు

(ఇంకా రైతులూ, కూలీలు, పోలీసులు వగైరా)

ఈ నాటకం ప్రదర్శన హక్కులు
నాకు చెంది యున్నవి. నా అనుమతి
తీసుకొని ప్రదర్శించవలెను.

ఇట్లు,
దత్తి అప్పారావు
మల్లిఖార్జున పేట
విజయవాడ — 1.

***

కూలిరాజు

రంగం 1

[ప్రశాంతమైన ప్రభాతవేళ ప్రజాపురంలో ఒక కూలీ పేట. ఒక వీధిలో, పాడుతూ నిష్కల్ ప్రవేశిస్తాడు]

ని: (పాట)

లేవరా ! లేవర ! కుమారా !
లేవరా నిదురా !

కోడి కూసే కోకిల పాడే,
కూలీ వాకిటి గులాబి పూసె,
ఆవుపెయ్య నిన్నాహ్వానించె
జీవకోటి నీకై పరికించె

లేవరా ! లేవర ! కుమారా !
లేవరా నిదుర !

ఉషఃకాంతి నీ యుల్లము చల్లగ
ఉద్బోధించుట లేదా ?
రాత్రియెల్ల తీర్థంకర మయ్యె,
రాత్రి గడచి చాలా సేపయ్యె,

లేవరా! లేవర! కుమారా?
లేవరా నిదుర!

అదిగో నీ చిరకాల వాంఛ,
అందుకోర సహస్రకరముల;
చేతగొని రాజ్యము స్వరాజ్యము
జేసి పేదల బాధ లార్పర!

(కొంత నడచి) ఓ భారతపుత్రులారా!
బంగారమే పండు పంటభూముల ప్రక్క
విత్తనం బెరుగని బీటినేల
ఆకాశమునకంటు అద్దాల మేడల
ప్రక్కలో, నిరుపేద పాడుకొంప
బలిసిన యెద్దు గున్నలకోలు స్వాముల
ప్రక్క, యెముకల గూటి బడుగుజీవి
వేదాంత విద్యాప్రవీణుల ప్రక్క, చూ
డగరాని శుద్ధ చండాల కులము
ధనమదాంధత రాతి పాదముల ప్రక్క
జాలిబడి యేడ్చు పేదకూలీల గోల,
ఇంత భారతజాతి భేదించుచుండ
సౌఖ్య మెటుగల్గు? ఎటుగల్గు శాంతి ప్రజకు?

[ఒకళ్ళిద్దరు ప్రజలు చూస్తూపోతారు. నిష్కల్
పాడుతూ ముందుకు సాగుతాడు.]

జాతిభేదము పుట్టి నాశనము చేసె
భవ్యభారతదేశ సౌభాగ్య శోభ,
దాస్య దారిద్ర్య దుఃఖ దగ్ధ ప్రజాళి
తన్ను డమృతాన వివిధ భేదములు బాపి.

[నలుగురైదుగురు ప్రజలు అనుసరిస్తారు. అతను అలానే ప్రచారం చేసుకుంటూ ముందుకు పోతాడు.]

మానవతియైన భారత మాత మెడకు
క్రూరతరమైన ఉరిత్రాళ్ళు కులమతాలు,
నిష్కృలము, నిర్మ్రతము చేయనేర్చి, మాత
నుద్ధరింపగ లెండిక యువకులార !

[నిష్క్రమిస్తాడు. ఇద్దరు కూలి యువకులు మిగులుతారు.]

1 యు : ఒరే! ఈయనెవరో మహానుభావుడిలా వున్నాడ్రా!

2 యు : ఏదో ప్రచారం చేసుకుంటూ పోతున్నాడు.

1 యు : ఈయన సంగతేంటో కనుక్కోవాలి.

2 యు : అదెంత పని ? పరంజ్యోతి గారింటికి తీసికెళదాం పద. మఘుమూర్తి కూడా వచ్చాట్టకదూ అన్నాళ్లు ?

1 యు : ఈవేళ బడిసాలలో మీటింగు కూడా వుందిగా.

(నిష్క్రమిస్తారు. వెనుకనుంచి నిష్కృల్ పాడుతూ తిరిగి ప్రవేశిస్తాడు, వెనుక కొందరు కూలి ప్రజలుంటారు.)

సి :

(పాట)

మాతా ! కూలీ మాతలనే
మల మల మాడిచి వైవగ తగదే ?

లోకము కంతా ఆకలి దీర్చే
కూలీ బిడ్డకు కూడు పెట్టవా ?
త్యాగమునకు పేదరిక మొక్కటే
ఫలితమటే ఓ భారతమాతా !

మాతా ! కూలీ మాతలనే
మల మల మాడిచి వైవగ తగవే ?

నీ వాకిటిలో నెలవంకలతో
ముగ్గులు పెట్టే ముద్దు బిడ్డలను
ముళ్ళకంపల మోదగనేల ?
దయలేదా, ఓ ధాత్రీమాతా !

మాతా ! కూలీ మాతలనే
మల మల మాడిచి వైవగ తగవే ?

పగలు రేయి తన బ్రతుకు బ్రతుకుతో
నీ పాదాబ్జములే పూజించే
కూలి కన్నియకు కోరిక లేదా?
శాంతి సౌఖ్యములు వలదా ?

మాతా ! కూలీ మాతలనే
మల మల మాడిచి వైవగ తగవే ?

[పాడుకొంటూ నిష్క్రమిస్తాడు. వెనుక ప్రజ లంతా వెళతారు. అంత తెర లేస్తుంది. కూలీల ఇళ్ళు కనిపిస్తూ వుంటాయి. అనొక మామిడి తోట. అందు బాటులో పూలచెట్లుంటాయి. పరంజ్యోతి పాడుతూ పువ్వులు కోస్తూ వుంటుంది.]

పర : (పాట)

ఇది క్రొంజిగురే,
ఇది ఫలమే,
ఏది వలతువో రావే
ఏది వలతువో రావే
ఓ పికమా ! ఓ శుకమా !
ఓ మకరందమా !
పూవులు పూసే వేళే, ఇది
మావులు కాసే వేళే,
ఇది పాటే — కూలీ పాటే,
ఇది ఆటే — ముందుకు బాటే,
తీయని మామిడి తోటే,
కోయని పూవుల కోటే
నేడే రావే !
రేపెవ రెవరో !
దొరికిందెంతో అంతే సుఖమే
దొరికిన నాటిదె జీవనమే

[పాట అందుకొని పాడుతూ మధు ప్రవేశిస్తాడు.)

మధు : (పాట)

నేడే బ్రతుకా ?
రేపే లేదా ?
దొరికిందేంతో అంతేనా?
దొరికిన దానితో తృప్తేనా ?

పర : తృప్తే, మధూ ! తృప్తి ఏనాటి కానాటిదే. ఐతే—
నిన్ననగా వచ్చి ఇప్పుడా కనిపించడం ?

మధు : రాత్రేగావస్తె? ఔనుగాని, ఎవర్ని రమ్మంటున్నావు?

పర : వసంతికని.

మధు : ఎందుకూ ?

పర : పాడడానికి.

మధు : ఐతే — అదిగో వచ్చింది. పాడించు !

[మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది.]

మిత్ర : ఎంత చక్కగా పాడుతున్నా వక్కా ! నీ పాటకు
వసంతుడే —

మధు : ప్రత్యక్ష మయ్యాడు !

మిత్ర : (మధును చూచి సిగ్గుపడుతుంది.)

పర : ఎవరికే ప్రత్యక్ష మాత !

మధు : మిత్రకులే.

మిత్ర : (కోపంగా) మరే.

పర : తథాస్తు.

మధు : ఏదీ, దేవతలు పూలవర్షం కురిపించరేం. (ఒక కొమ్మ పట్టుకుని దులుపుతాడు. పువ్వులు రాలతాయి.)

మిత్ర : (తలమీది పువ్వులు దులుపుకుంటూ) ఈ రోజులలో దేవతలు భూమిమీదనుంచే దులుపుతున్నారు పువ్వులు.

మధు : "దులుపుకుంటున్నా" రను.

పర : మీరు పేచీలు పడుతూవుండండి; నే నిప్పుడే వస్తా.

[వెళుతుంది.]

మిత్ర : నేనూ వస్తున్నా (వెళ్ళబోతుంది)

మధు : (చేయి పట్టుకుని) ఆగు, మిత్రా! ఎన్నాళ్ళయింది నిన్ను చూచి !

మిత్ర : అయితే ?

మధు : నీ మాట — నీ పాట —

మిత్ర : ముఖస్తుతులకేం లే !

మధు : ఆఁ ! నేను మధుని మిత్రా !

మిత్ర : కాబట్టే (వెళ్ళిపోతుంది.)

మధు : (నిరుత్సాహంగా)

మోడుకొమ్మలు పసిరించె, మొగ్గదొడిగె
మూగకోయిల గొంతుకల్ మ్రోయసాగె
విజన వనములు ప్రియజనావృతము లయ్యె
జీవితమ్మేలొ నాకు శైశిర నిశీథి!

పర : (ప్రవేశిస్తూ) ఏం మధు ! ఈ వసంతంలో శైశిర నిశీథాన్ని అనుభవిస్తున్నావేం ?

మధు : కాక ?

ఆకురాల్చి బ్రోడైన తాటాకు కొంప
అల్లెయున్నది, వికసింపనైన లేదు
తమ్ముల మొగాలు, ఇంట భత్యమ్ము లేదు ,
కార్మికుని బ్రతుకేమి మాఘమ్ము గాక.
[మిత్ర మామిడిపండుతో ప్రవేశిస్తుంది.]

పర : నిత్యమాఘం, మధూ ! కూలీల ఈ దౌర్భాగ్యానికి అంతం లేదా అనిపిస్తుంది. స్వరాజ్యం వచ్చిన తర్వాత కూడా ...

మిత్ర : మనకు వచ్చింది స్వరాజ్యం కాదు. స్వాతంత్ర్యం మాత్రం.

మధు : అబ్బో ! మిత్ర చాలదూరం వచ్చిందే !

పర : నీ శిష్యురాలు కదా ?

మధు : నా శిష్యురాలి కింత కోప ముంటుందా ?

మిత్ర : ఉండవలసిన కారణం వుంటే సరి.

పర : నీవు లేఖ లెప్పుడూ నా పేరనే వ్రాసేవాడివి. అదీ ఆ కారణం.

మధు : నీ వంటే వ్యవసాయకూలీలలో పనిచేస్తున్నావు కాబట్టి—

పర : నాకంటె మిత్రే ఎక్కువ బాగాపనిచేస్తూవుందిప్పుడు.

మధు ; ఇకనుంచి మిత్రకే వ్రాస్తాను లేఖలన్నీ.

పర : ఎక్కడి నుంచి ? ఇక కాలేజీకి వెళ్ళనక్కరలేదుగా ?

మఘు : కాలేజీకికాదు, మద్రాసులో ఒకఉద్యోగంవచ్చింది. ఇదిగో ఆర్డరు.

[జేబులో నుంచి తీసి ఇస్తాడు.]

పర : ఐతే — ఉద్యోగం చేస్తావన్నమాట ?

మఘు : మరి - ఈ దరిద్రం తీరేదెట్లా ?

పర : నీలాంటి యువకులంతా పొట్ట చేతబట్టుకొని ఉద్యోగాల్లోకి పోతుంటే ఈ నిరుపేద కూలీలకు దిక్కెవరు...?

మఘు : నాకేమీ గత్యంతరం కనిపించడంలేదు.

ధనము గల్గిన గల్గు స్వాతంత్ర్య, మంత
భాగ్యవంతుల బంధమ్ము వదిలిపోవు;
సౌఖ్యమును, స్వేచ్ఛ కోరెడి శ్రమికులెల్ల
ఎవ్విధమునైన ధనము గడింపవలయు.

ఏం, మిత్రా ?

మిత్ర : ఇదిగో బహుమానం (మామిడిపండు మీదకు విసురుతుంది.)

మఘు : (పండు కళ్ళకద్దుకుని) మహాప్రసాదం!

పర : (అయిష్టంగా) మఘు ఉద్యోగం చెయ్యడం నీ కిష్టమేనా మిత్రా ?

మిత్ర : (మౌనం)

పర : మీ రిద్దరూ ఏవో ఆలోచించుకున్నారా యేమిటి ? ఏమో, మఘూ ! నీవు లేకపోతే ఈ కూలీలంతా తల్లిలేని పిల్లలై పోతారు. నిన్ను నమ్ముకునే ఇక్కడ నే నీ

ఉద్యమాన్ని లేవదీశాను. నీవు దీన్ని నడిపించితీరాలి. (మిత్రతో) ఏమే, మాటాడవు ?

మిత్ర : నేను ముందే చెప్పాను. మనకు స్వాతంత్ర్యమే వచ్చింది గాని, ఇంకా స్వరాజ్యం రాలేదు. దాన్ని మనం సాధించవలసివుంది.

మఘు : (ఎదరచూచి) అదుగో! మహారాజాధిరాజ, రాజ పరమేశ్వర, మహాకాడీ, మీ మేనమామ——

మిత్ర : (భయంతో చూచి) తులసివనంలో గంజాయిమొక్క.

[నిష్క్రమిస్తుంది, భయంకర్రావు ప్రవేశిస్తాడు, మంచి నిషాతో.]

భయ : హహహా! పరంజోతి! ఈ రాలుగాయి ఇంటిచుట్టూ ఎంతకాలం తిరగను ? (పాట ధోరణిలో) నన ననన నన, నన్ననా నాననన...... (ఎదరచూచి) ఛస్! ఈ పంది కొక్కెప్పుడొచ్చింది? డేమ్ రాస్కెల్.

మఘు : రారా, భయంకర్ ! కూర్చో. ఏమిటి, ఎలా ఉంది నీ హయాం ?

భయ : నా హయామా ? నా హయాం ? హుఁ ! ఈ భయంకర్ పేరెత్తితే బ్రహ్మాండం (మీసం త్రిప్పుతూ) ఈ బ్రహ్మాండం——

మఘు : బద్దలై పోద్దంటావు !

భ : కాకపోతే? ఈ ఒక్క మీసానికి జవాబు చెప్పే మొగోడు ఈ మూడు లోకాల్లోనూ లేడు.

మఘు : నీ బల మంతా జాత్యుద్ధరణ కోసం ఉపయోగిస్తే బాగుండున్నా.

భ : జాతా? జాతి! కప్పల తక్కెడ, పీతలమంగలం. ఈ కూలిజాతి నుద్ధరించే వాడెవడ్రా?

మఘు : నీలాంటివాడు పూనుకుని నడిపిస్తే——

భ : వరేహ్వా! నేనుకాదు, నువ్వుకాదు, నిన్ను పుట్టించిన జేజెమ్మ అమ్మామ్మ మొగుడైనా సరే ఈ పాటకపు జనాన్ని ఒక దార్ని నడిపించలేడు.

పర : వాళ్ళు దరిద్రులు కాబట్టి——

భ : వాళ్ళకి బుద్ధుంటే దరిద్రు లెందుకవుతార్రా? (చివాలున లేచి పోతాడు.)

మఘు : మామూలే, ఏమీ మారలేదు.

పర : పుడకలతోటే వాడు మారడం. పద, కాఫీ త్రాగి వద్దాం.

మఘు : పల్లెటూళ్ళలోకూడా కాఫీలేమిటి? పాలో, మజ్జిగో కలో, గంజో, త్రాగక?

[ఇద్దరూ నిష్క్రమిస్తారు. వెనుకనుండి నిష్కల్ ప్రవేశిస్తాడు.]

ని : ఓ భారతీయులారా !

మీ బిడ్డలే కూటికై బాధపడుచుండ

దయలేక చూతురా తండ్రులార?

మీ కూలితమ్ములే ఆకట బడియేడ్వ

కన్నులు తెరువరా అన్నలార ?

మీ తల్లి దండ్రులే ఆతపాగ్నులఁగాగ

కన్నీరు నింపరా పిన్నలార ?

మీ జాతియే అన్నమే లేక నశియింప

ఊరక చూతురా యువకులార ?

పేదకూలీలలో పుట్టి పెరిగి కొంత
బాగుపడినట్టి యో భాగ్యవంతులార !
మరచిపోదురా జాతిని ? మాతృదేశ
చరణసేవా పథమ్మిది సాగిరండు.

(పరికించి) ఇదేనా మధుమూర్తి ఇల్లు! ఇట్టి దారిద్ర్య పిశాచి వాడికోరల నుంచా ఈ అమృత వాహిని ప్రవహించింది! ఇట్టి పేదతనపు ఊబినుంచా ఈపద్మం పరిమళించింది!

కప్పుపై ఆకు లన్నియు గాలికెగిరి
పోయె, వానలచే కూలిపోయె గోడ;
ఎండిపోయిన శ్రమికుని గుండెవోలె
క్రూర దారిద్ర్య మీయింట కొలువుతీర్చె.

[అంత మఘు ప్రవేశిస్తాడు]

ని : ఓ! మఘు! ఇదేనా మీయిల్లు! నేను జ్ఞాపకంవున్నానా?

మఘు : (చేతులుమోడ్చి) అనామకుడైన నన్ను మీరు జ్ఞాపకం పెట్టుకోగాలేంది — జగత్ప్రసిద్ధులైన మిమ్మల్ని జ్ఞాపకం పెట్టుకోలేనా, స్వామీ?

ని : మనం ఒక్కసారేగా కలుసుకున్నాం, మీ కాలేజీలో?

మఘు : చిత్తం. నాటి మీ ఉపన్యాసం ప్రతీ అక్షరమూ నా చెవుల్లో గింగురు మంటూవుంది.

ని : ఇప్పుడు కావలసింది ఉపన్యాసాలుకావు, పని! పని కావాలి. చదువయిపోయిందిగా? ఇక నీ కార్యక్రమ మేమిటి?

[పరంజ్యోతి ప్రవేశిస్తుంది.]

మఘు : ఈమె పరంజ్యోతి. అదిగో మాయింటిప్రక్క యిల్లే. తెలుగు బాగా చదివింది. పాటలూ, పద్యాలూ వ్రాస్తూ కూలీలలో ప్రబోధం కలిగిస్తూ వుంటుంది.

పర : నమస్కారం, స్వామీ!

ని : కూర్చో, అమ్మా! కార్మికోద్యమంలో నాకు మంచి శిష్యురాలివే లభించావు.

పర : మఘు మాటలకేం లెండి!

ని : మా ఉద్యమానికే సేవాక జ్యోతివి, తల్లీ! మఘూ! నీ కార్యక్రమం మాట?

పర : ఉద్యోగం చేస్తాడట. ఆర్డరుకూడ వచ్చింది.

ని : ఆఁ ?

మఘు : నావి చాల దుర్భరమైన పరిస్థితులు. ఇంతవరకు చద వడమే కష్టమై పోయింది. ఇండినిండా కటిక దరిద్రం. ఉద్యోగం చెయ్యకపోతే బ్రతికే విధానం లేదు.

ని : ఇది నీవంటివారు అనవలసిన మాటకాదు. బ్రతుకా ? నీ తాత తండ్రుల కెలా గడిచింది? బ్రతకడానికి బానిస వృత్తి తప్ప గత్యంతరమే లేదా ?

మఘు : జాతిసేవ పేరుతో ప్రజల డబ్బుతినడం నాకు కిట్టదు.

ని : నీ వంటి విద్యావంతులు పొట్టకోసం జాతిని విడిచిపెట్టి పోతూవుంటె—అజ్ఞానులూ, స్వార్థపరులూ జాతికినాయ కులమని ప్రజల్నిదోచుకుతింటున్నారుకదా? దానితో ఇన్నికోట్ల మంది నిరుపేద కూలీలు దిక్కులేకుండా పోవడంలేదా ?

పర : స్వామీ ! మీది కేవలం కూలీ ఉద్యమమేనా ? హరి జనోద్యమం కూడ కలిసివుందా ?

ని : నాది కేవలం కూలీ ఉద్యమమే. ఈ ఉద్య మంలో కులానికి స్థానంలేదు. కులభేదాలు రూపుమాపి ఏకైక భారతజాతిని తయారుచేసి రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక సమత్వం స్థాపించడమే నా ఆశయం.

పర : కులాలు నశిస్తాయంటారా ?

ని : ఆహాఁ, ఎందుకు నశించవు ?

కూడు దొరకక ప్రతిరోజు కూలికేగు
కులము లన్నియు నొక్కటె కులము కాదె?
బ్రాహ్మణుడు మొదల్ మాదిగవాని వరకు
కష్టపడునాడు ప్రతివాడు కార్మికుండె.

ప్రజల్లో నేడు రెండే తెగలు— భాగ్యవంతులు, నిరు పేదలు. సర్వసమత్వాన్ని స్థాపించగలవారు పేదలు— అంటే కూలీలు మాత్రమే. మధూ! ఏమంటావు?

మధు : ఆలోచిస్తాను.

ని : బ్రతకడం ఎలాగ అనే ప్రశ్న నిన్నే కాదు, ప్రపంచ యువకుల్నందర్నీ బాధిస్తోంది. దానికి జవాబు — నేటి ఆర్థిక విధానాన్ని మార్చడమే. మార్చడం ఎలా? నీవంటి యువకులంతా బ్రతుక్కి భయపడి పారిపోతూ వుంటే ఎదిరించి నిల్వగల మగవాడింకెవరు?— అదిగో, అలా చూడు ఆ కూలీల్ని! పాపం! ప్రొద్దస్తమానం పొలాలలో, గనులలో, కర్మాగారాలలో, రెక్కలు ముక్కలు కట్టుకొని, జీవచ్ఛవాలలాగ తనువుల్ని ఇళ్ళకు చేరవేస్తున్నారు—నిర్భాగ్యులు! నిరాధారులు !!

[తెరలో పాట]

ఆకటిబాధల మే మల్లాడగ
నీవు భుజించెదవా? తండ్రీ!

అంతము లేదా మా కష్టాలకు
దేవా, నీవొక డుంటే?

నూటికి తొంభైమంది దీనులకు
నోటికి తాళం బాబూ!
ఆకటితో మేమేడ్చుచు నుండగ
అరుగునె తిన్నది నీకు?

పర: (కళ్ళు తుడుచుకుంటూ) మధూ! బ్రతుక లేకపోతామా? ఆ ఉద్యోగం ఆర్డరు చింపెయ్యి.

మధు: (ఆర్డరు చింపేస్తూ) స్వామీ! మీ అడుగుజాడలలో నడుస్తాను. ఆ కూలీల కోసం నేను త్యాగం చేస్తాను. నా బ్రతుకంతా ఆ నిరుపేదలకు ఒక్క మెతుకు విలువైనా కాగలిగితే, ఎంత ధన్యుణ్ణి!

పర: ధన్యులం, మధూ!

ని: నేడు సుదినం. ఈ వారంలోనే ఈ తాలూకా కూలీ యూనియన్ ఏర్పాటు చేదాం. గాంధీమహాత్ముడు ఏ ఆదర్శంకోసం పోరాడాడో ఆ ఆదర్శాన్ని మనం సాధించుదాం. ఆహా, ఇప్పుడు గదా గాఢాంధకారంలో నాకు కించిత్తు వెలుగు గోచరిస్తున్నది!

పర: పదండి. బడిసాలలో వ్యవసాయకూలీలు సమావేశం అవుతున్నారు — మీకు స్వాగతం యివ్వడానికి.

మధు: (ఆశ్చర్యంతో) జ్యోతీ!

ని: ఔను. మనకు జ్యోతే మార్గదర్శిని!

[అంతా నిష్క్రమిస్తుండగా తెరపడుతుంది. తెరలో పాట తిరిగి వినిపిస్తూ వుంటుంది.]

రంగం 2

[కాలువగట్టు: ఉదయం. విశ్వనాథంగారి పాలేరు జోగులు, ప్రవేశిస్తాడు. చేతిలో కాగితం వుంటుంది.]

జో : తస్సాగొయ్యా! పప్పాండుకున్నంత సంతోసంగా వుందీ యేల. ఇల్లు నిండుకున్నా కడుపునిండుగా వున్నట్టుంది. రోజూ ఇల్లాగే అబద్ధంగా కడుపు నిండుతున్నా - ఆ మొధవ పాలేరుతనం మానేద్దును. (కాగితం చూస్తూ) కీస్, బాస్ పీస్! మాబాబు నన్ను బళ్ళో యేశాడు గాడు, గాడిదకొడుకు. లేకపోతేనా? ... (కాగితం గోచీకి ముడివేస్తాడు. అంత శివరాం ప్రవేశిస్తాడు— వెనుకనుంచి.)

శి : ఎవఁడ్రా దున్నపోతు, దారికడ్డంగా?

జో : (ఉలిక్కిపడి) బాబో రండి! అయ్యబాబో!! తమరా? (తప్పుకుంటాడు).

శి : ఓరి, గాడిదకొడకా!

జో : పాలేరోణ్ణి బాబయ్యా, రచ్చించాలి.

శి : ఏడిశావుగాని—ఏమిటా ముడేస్తున్నావ్?

జో : గోచిపాతండిబాబు!

శి : ఎక్కడికిలా పోతున్నావు?

జో : కాట్టాల దిబ్బకండి. మా పెద్దలంతా అక్కడున్నారు.

శి : అయితే త్వరగా చావు.

జో : చిత్తం తమరుకూడా—

శి : ఓరి, ఎడ్డిగాడిదా?

జో : చిత్తం. చిత్తం. (కంపరంతో నిష్క్రమిస్తాడు.)

శి : (ఆలోచించి) వీడెక్కడికి పోతున్నాడు చెప్మా! (పొడుంపీల్చి) ఆఁ! తెలిసింది. తాలూకాకూలిసంఘం ఈవేళేగా? ఈవూళ్ళో ఎక్కడా సభ పెట్టుకోకుండా చేశాను. ఆ కాష్టాల దిబ్బలలో పెట్టుకుంటున్నారు, వెధవలు. కానీ—ప్రపంచం తల్లక్రిందులవుతోంది! వెధవ కూలి పీనుగులకీ సంఘాలే!

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెరలేస్తుంది. సుందరభవనం. పుస్తకాలగది, కుర్చీలు, సోఫాలు వుంటాయి. ప్రేమ కుమార్ పాడుకుంటూ—ఎక్కడికో వెళ్ళడానికి ముస్తాబవుతూ వుంటాడు.)

ప్రేమ : (పాట)

కోకిల పాడినగానీ,
కాకులు గూసిన పోనీ,

హాయిని గూర్చే తీయని
ఆమని కేలా ?

ప్రియులో హా భళి! యందురో
విరసులు విసుగొందుదురో,

వెన్నెల జల్లే చల్లని
పున్నమ చంద్రుని కేలా ?

మధుకణములు వర్షించునో
మందాగ్నులు దహియించునో
సహజమైన నీ గానము
చాలించకుమోయి కవీ !

[అంత విశ్వనాథం ప్రవేశిస్తాడు.]

వి : ఏద్దైనా వూరా?
ప్రే : లేదండి నాన్నగారు, ఇక్కడికే. వాళ్ళేదో సభ పెట్టు కుంటున్నారట, పిల్చారు.
వి : ఎవళ్ళు ?
ప్రే : తాలూకా వ్యవసాయ కూలీ యూనియనో ఏదోనట. మధు ఒకసారి రమ్మన్నాడు.
వి : (ఆలోచించి) ఓహో! అదా! ఏ మధు ?
ప్రే : వాళ్ళమధు, నా క్లాసుమేటేగా ?
వి : వాడికేం మతిపోయిందా ? ఏదో ఉద్యోగం సంపాదించుకోక, ఈ కోతులముఠాను లేవదీస్తున్నాడు ?

పే: విషయాలక్ష్మి తెలుసుకొద్దామనే.

వి: సరే, వెళ్ళిరా. ఇదిగో, అబ్బాయ్! వాళ్ళతో కలసి కూర్చోకే. అన్నట్టు—వాళ్ళు వల్లకాట్లో పెట్టుకుంటు న్నారు సభ!... కుర్చీ ఏదైనా పట్టించుకెళ్ళు.

ప్రే: సరే లెండి. చూస్తాను.

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత రెండో ప్రక్కనుంచి శివరాం ప్రవేశిస్తాడు.]

వి: ఇదిగో—చూడండి, అబ్బాయి వాళ్ళ మీటింగు కేదో వెళతాడట. కూడా కుర్చీ ఒకటి పంపించండి.

శి: చిత్తం. (తలగోక్కొని) అబ్బాయిగారు ఆ పాడుచోట్లకి వెళ్ళడం అంత క్షేమం కాదనుకొంటానండి.

వి: క్షేమమో, గీమమో—ముందు పని చూడండి.

శి: చిత్తం. చిత్తం. (పొడుం పీలుస్తూ పోతాడు.)

వి: ఈ చదువులూ— ఈ బుద్ధులూ— ఇక గోత్రులూ, గొప్పలూ సరిచేసేలా గున్నాయి!

శి: (వినయంగా ప్రవేశించి) చిత్తం. అబ్బాయిగారు బండి చేయించుకుని వెళ్ళారండి. అయితే—చూశారూ- కానికాల మొచ్చేసింది.

వి: నేనూ అదే ఆలోచిస్తున్నాను. ఏదీ—కాస్త—

శి: (ప్రక్క బీరువానుంచి సీసాతీసి గ్లాసులోపోసి అందిస్తూ) క్రొత్తది-ఇదివరకెప్పుడూ మనం వాడలేదు.

వి : (ఒక్క గుక్కలో త్రాగేసి) ఊఁ! అబ్బా! బాగుంది. ఏమిటీ?

శి : ఈ కూలీ సంఘాలు___

వి : ఆఁ. అదే! అదే! ఆ గాంధీ పుట్టినప్పటినుంచీ అంతా తగులబడిపోతోంది.

శి : బ్రతికుండగా సాధ్యంగాని వాడి ఆదర్శాలు చచ్చిం తర్వాత సాధిస్తారట ఈ కోతులు. వీటిని గోటితో త్రుంచెయ్యకపోతే - గొడ్డళ్ళదాకా వస్తుంది.

వి : ప్లాను తయారు చెయ్యండి.

శి : మనం పెద్ద ఉద్యోగస్థు లందరికీ యిద్దామనుకుంటున్న విందు మనకు ఈ విషయంలో బాగా ఉపయోగపడద్ది.

వి. శభాష్! నెంబరు వాన్ బుర్రండి మీది, గుమాస్తా గారు! బాగా మహార్జానీగా చేయించండి. ఖర్చుకు కూడవద్దు.

శి : అబ్బే, అందులో వెనకడుగు వేస్తానా? ప్రత్యేకంగా-

వి. ఊఁ, నన్నడగాలా ?

శి : ఎస్టిమేటు (కాగితం తీసి) ఏదో వేశాను-

వి : ఇలా తేండి (తీసుకుని సంతకంచేసి ఇచ్చేస్తాడు.) యింకా రాలే ? ఎవడా అక్కడ ?

శి : చిత్తం. ఎవడ్రా అక్కడ ? జోగడుకూడా రాలేదే !

వి : రాస్కెల్ ఇంకా రాలే ?

శి : వాళ్ళ సంఘం గదండి.

వి: వీడికేనా ?

శి : ఏమో 'వినాశకాలే విపరీత బుద్ధిః'—

[అంత కంగారు పడుతూ జోగులు ప్రవేశిస్తాడు]

జో : దండాలు దొరగారు !

శి : వచ్చావురా? ఏం రా? పెళ్ళాం విడిచిపెట్టలేదా యేంటి?

జో : కాదండి బాబయ్యా-

వి : (కోపంతో) డాంగ్ రాస్కెల్ ? ఇంత ఆలస్యమేం రా? ఇడియట్ ?

జో : (వణుకుతూ) మా వాళ్ళండి-

వి : ఆ ! మీవాళ్ళు ?

జో : సంఘం పెట్టుకున్నారండి. నేను రానంటుంటే రెక్కట్టుకుని లాక్కుపోయారండి.

శి : చిత్తగించారా తమరు ? తమరింకా జీవించివుండగానే

వి : ఊఁ! వీళ్ళపని చెప్పుతాగా (హూంకరిస్తాడు)

జో : (వణుకుతాడు)

శి : చెప్పరా చెప్పు—ఇంకా యేంటి మీటింగు సంగతులు?

జో : సగం వోటి చేశారండి. దానికి మఘు పెసిరొట్టండి. జోతి సెక్రట్రొట్టండి, బయెంకరంగాడు వీసె పెసిరొట్టండి, అందరిచేతా యేలుముద్దర్లు యెయ్యించుకున్నారండి. సంగమింకా నడుస్తోందండి... ...

శి : నువ్వూ వేశావా వేలిముద్ర ?

జో : లేదండి. నా యేలు పట్టుకెళ్ళి–మసిలో ముంచి, కాగితం మీద లెగదీశారండి.

శి : కొంప ముంచేర్రా! సర్టీల్లో కలిపేశేర్రా నిన్ను!

జో : (ఏడుస్తూ) నిజమేనండి బాబయ్యా? అయ్యో నా కొంపో! (నెత్తీ నోరూ కొట్టుకుంటాడు)

వి : (సిగరెట్ వెలిగిస్తూ) పొమ్మనండి, గాడిదకొడుకుని.

శి : పోరా – జోగా. ఆనక నాకు కనిపించు. పో.

జో : రచ్చించాలండి, బాబయ్యా! (గుండెకొట్టుకొంటూ పోతాడు)

శి : తమకు పోటీ తయారైందన్నమాట!

వి : నాకా? హుం!

శి : భయంకర్ గాడు మనచేతిలో వుండేవాడు. ఆపిల్లకోసం వాడు అందులోకి పోయాడనుకుంటాను.

వి : ఏ పిల్ల?

శి : సంఘానికి సెక్రటరీ – పరంజ్యోతి. తమరు ఆ పిల్లని చూశారా? పోతపోసిన బంగారం తీగ కదండీ?

వి : మరి – చూపారు కాదేం?

శి : ఆ ప్రయత్నంమీదే వున్నాను సుమండీ... వాడెవడో నిష్కులయోగట! "కులంలేదు, మతంలేదు" అని వీధులవెంట తెగ అరుస్తున్నాడు. కడకి కులాన్నీ, మతాన్నీకూడా నశనంచేసేలా గున్నారండి వీళ్ళు!

వి : ఆఁ! దుంప తెంపేస్తానని చెప్పండి. వెధవనూాక - నల్లుల్ని నలిపినట్లు నలిపేస్తా - ఏదీ కొంచెం లేవ దీయండి.

శి : (లేవదీస్తూ) తమశక్తి నాకు తెలీదూ? హనుమంతుడి దగ్గర కుప్పిగంతులా, వెధవలు?

వి : ఊఁ. (నిష్క్రమిస్తాడు)

శి : (పొడుంపీల్చి - వికటంగా నవ్వుతూ) కాళ్ళు నెత్తి మీద కెక్కుతామంటే చెల్లుద్దా. రైతులూ, కూలీలు ఒకటే అని ఆ నిష్కల్‌గాడి బోధ. రైతులూ, కూలీలూ ఏకమైతే ఇంకేముంది? కూలీల్ని, రైతుల్ని ఎప్పుడూ కలవనివ్వగూడదు. కలిశారా - విప్లవమే! విప్లవం వచ్చిందా, సర్వం జగన్నాథమే. అప్పుడు నాలాంటివాళ్ళ నోట్లో దుమ్మేగా? చుక్క పట్టించి చుక్కాని పుచ్చుకొని విశ్వనాథరావుని నేను నడిపిస్తాను. ఈ కూలీ ఉద్యమాన్ని మొగ్గలోనే త్రుంచేస్తాను. (పొడుంపీల్చి) విందేర్పాటు చేస్తున్నాంగా? పెద్ద వుద్యోగస్థులంతా నా చేతిలో వుంటారు. ఇందులో కొంత సొమ్ము మిగులుద్ది.

[తలవూపుతూ, పచార్లుచేస్తూ వుంటాడు.]

(తెర)

రంగం 3

[ప్రజాపురంలో ఒక వీధి. ప్రచారం చేసుకుంటూ పాడుతూ పరంజ్యోతి ప్రవేశిస్తుంది.]

పర : (పాట)

పగలెల్ల పనిచేసీ
పస్తు పడుకుంటావు
పల్లెత్తు మాటాడలేవా? ఓ కూలి!
పావలా తెచ్చుకోలేవా?

పుట్ల కొలది నీవు
పురిగట్టి వస్తావు
ఆకలని చెప్పుకోలేవా? ఓ కూలి!
అర్థభాగము పొందలేవా?

పంట పండిస్తావు
పరుల కర్పిస్తావు
ప్రియంగ భుజియించలేవా? ఓ కూలి!
ప్రేమతో జీవించలేవా?

[నిష్క్రమిస్తుంది, అంత నిష్కుల్ ప్రవేశిస్తాడు.]

ని : ఓ భారత వీరులారా! వ్యవసాయకూలీ యూనియన్‌ను బలపరచండి. ఈ యూనియన్ పరమాశయం ఒకే ఒకటి. అది కుల మత వర్గ విభేదంలేని సర్వస్వాతంత్ర్య సమాజాన్ని నిర్మించడం. మీరంతా ఈ యూనియన్లో చేరి, దీన్ని బలపరచి, సర్వమానవ శ్రేయస్సుకు తోడ్పడండి.

కుల మతముల్ నశించి, తన
కూర్మి తనూభవు లేకజాతిగా
కలసి వసింప, జూచు తమ
కమ్మన నున్నది భారతాంబ! యో
ఘులు గలరేని రండు! మన
దోర్బల ధీ బల శ్రీ బలమ్ములన్
మిళితము జేసి జాతి నొక
మేరకు దెత్తము భాగ్యశాలిగా!

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత మఘుమూర్తి ప్రవేశిస్తాడు.]

మఘు : ఓ కూలీయువకులారా!
అతుల దరిద్రమే నరక
మౌ, నరకమ్మున గోలి చచ్చినన్
బ్రతికిన నొక్కటే గనుక,
శ్రామికులార! నిరంతర వ్యథా

చితిపయి నెంతకాలము వ
సించి నశింతురు? లెండు, రండు, భా
రత ధన ధాన్యముల్ మనకు
రాగల భాగము పంచుకొండికన్.

తరిమి తెగవేయుడెల్ల సోమరితనమ్ము,
సత్వరమ్ముగ గొనుడు విజ్ఞానదీప్తి,
కాంతి నింపుకొనుండు మన్గడల నిండ
జాతి జీవింపవలెనన్న సరసులార!

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెరలేస్తుంది. అది మిత్రగది. మిత్రచక్కగా అలంకరించుకొని, చేత జాతీయపతాక తీసుకొని, బైటికి పోవడానికి తయారవుతూంది- మధ్య మధ్య పాడుకుంటూ]

మి : (పాట)

నీ ప్రేమే నా జీవనము,
నీ ప్రేమే నా బలము;

నీ ప్రేమోదయ తారాపథమున
నేరని తెర్వరి నేను;

ప్రేమింపు చెలి! ప్రేమింపుము నను,
శ్యామల కోమల సస్యవల్లిగా;

నీ కానంద సుధా పాత్రమునై
లోకానికి శ్రేయము కూర్తు.

[మెల్లిగా భయంకర్రావు ప్రవేశిస్తాడు]

భ: వారెహ్వా!

మి: (అదరిపడి వెనక్కి చూస్తుంది.)

భ: హ్హా! హ్హా! కాకరపువ్వొత్తిలా తయారయ్యావే!

మి: వ్యవసాయకూలీ యూనియన్ రాష్ట్ర కమిటీ మీటింగు వుంది అన్నా! అక్కడికి వెళుతున్నాను.

భ: ఓహో! ఆ జడలో పువ్వులు నేను సర్దుతా, ఇలారా!

మి: అక్కర్లేదు.

భ: నీ తల వెంట్రుకలంత పల్చగా వున్నాయేం?

మి: పోసీలే.

భ: నా తలవెంట్రుకలు చూశావా ఎంత దట్టంగా...

మి: తలకు వెంట్రుకలున్నంత దట్టంగా మెదడుంటే బాగుండును.

భ: హహ్హాహ్హా! సారా గుక్కలాంటి మాటాడావు. ఏదీ ఒక్క...

మి: ఇంతకాలమూ నీవుచేసిన పాపాలు చాలు. సంఘంలో వైస్ప్రెసిడెంటు వయ్యావు. ఇకనైనా కాస్త మంచిగా బతుకు.

భ : వైస్ ప్రెసిడెంటైతే-అన్నం తినడా, పిల్లల్ని కనుక్కోడా?

మి : ఛీ. నే వెళ్ళిపోతున్నాను.

భ : వద్దు. వద్దు. కాని ఇదిగో-జ్యోతి-

మి : ఆమె నా క్రింద సెక్రెటరీ! తెలుసా ? ఆమె నా కింద, నేను పైని! అహహ్హ !
వావా

(తలుపు చప్పుడవుతుంది)

భ : డామిట్ !

మి : (పోయి తలుపు తీస్తుంది, మధు, నిష్కల్, పరంజ్యోతి ప్రవేశిస్తారు. మిత్రపోయి జ్యోతి ప్రక్క నిలబడుతుంది.)

ని : ఏమిటి నాయనా, హుషారు ?

మి : హుషారుగాక మరి పనేముంది స్వామీ !

ని : మనశక్తిని దుర్వినియోగం చెయ్యగూడదు, నాయనా! సమాజ శ్రేయస్సుకోసం అభివృద్ధినిరోధక శక్తులమీద బహిరంగంగా పోరాటం సాగించేకాలం వచ్చింది. నీలాంటి ఉత్సాహవంతులైన యువకులే కదా ఈ పీడిత ప్రజలకు అండ ?

భ : ఓస్ ! మొనగాళ్ళు బైలుదేరారు ! అసలు ఈ కూలీ సంఘాన్ని లేవదీసిన మొగోణ్ణి నేనే. ఈ ప్రాణాలు నావికావు, నా సంఘానివి. నేను బతికి వుండగా నా సంఘంమీద ఈగ వాలనివ్వన్ (మీసం దువ్వుతాడు)

పర . ఆ కాలానికి బకాసురుడు; ఈ కాలానికి వీడూను.

భ : హహ్హా! అదీ మాట.

ని : సమర్థుడవు. ఈ రాష్ట్ర యూనియన్‌ను నీ భుజాలమీద మొయ్యాలి.

భ : రాష్ట్ర, జిల్లా, ఆలిండియా—

మఘ : భేష్! అదిరా ప్రయోజకత్వం !

మి : మాటల్లో మేరువు, చేతల్లో రేణువు !

భ : షటప్ ! నువ్విక్కణ్ణుంచి పో.

ని : ఇక మన కార్యక్రమం జరుపుకుందాం. ముందు సమాజంలో చైతన్యం కలిగించడానికి సమర్థులైన యువకులు కావాలి.

పర : తమలాంటి ప్రబోధకులు...

భ : ఓస్ ! ఇలాంటి సన్యాసులా జాతి నుద్ధరించేది ? నా వంటి బలపరాక్రమ విక్రమ...

మి : వెయ్యిమంది దుర్మార్గుల కంటె, ఒక్క మంచి సన్యాసి ఉత్తమం.

భ : (ఉగ్రుడై) నువ్విక్కణ్ణుంచి పోతావా, పోవా?

పర : నువ్వు మాట్లాడకు, మిత్ర ! ఇక కార్యాలోచన సాగనియ్యండి.

ని : ఇక మన కార్యక్రమం—

భ : ఏముంది ? ఈయేడు పొలాలన్నీ కూలీలే కోసేసుకోవాలి. భూస్వాము లడ్డంవస్తే బాజాపట్టాలి.

మఘు : ఒరే ! ఆ పని సాగేదికాదు. అసలది మన కార్యక్రమానికే విరుద్ధం. జీవిత వ్యయప్రమాణం పెరిగింది కాబట్టి కూలీరేట్లు పెంచమని ముందు భూస్వాముల్ని అడుగుదాం.

పర : ముందు విశ్వనాథరావుని అడిగి, ఆయన వినకపోతే తక్కిన రైతుల్ని అడుగుదాం.

భ : ఇలాంటి పిరికిపందలా సంఘానికి నాయకులు ! కత్తీ, కర్రా పుచ్చుకోవాలి, బరిమీద నిలబడాలి, కూలీల చేత వీరకార్యాలు చేయించాలి. 'దొరగారూ, కాస్త గంజి పొయ్యించండీ !' అని దేవురించడమా ? ఛీ ! ధిక్ !

మఘు : ఉద్రేకంవల్ల పనులు సాగవు. పైని ప్రభుత్వం వుంది. భూస్వాముల దగ్గర ధనం వుంది.

పర : మనది బ్రతుకు తెరువు సమస్య. ఇది సాఫీగా పరిష్కారమైతేనే సుఖం !

భ : పడతి ఇంటికి పెత్తనదారైతే, గడపనిండా ముళ్ళ కంపతే.

పర : భయంకర్ ! నువ్వంత మొనగాడివైతే, ఆపని ఇంతకు ముందే ఎందుకు చేశావు కావు ?

భ : ఇంతకు ముందా... టైం లేక.

ని : మధు పద్ధతే బాగుంది. అత్యవసరమైన తిండి సమస్య ముందు పరిష్కారమైతే, తక్కిన కార్యక్రమ నిర్వహణకు మార్గం సరళమౌతుంది.

మధు : విశ్వనాథంగారి దగ్గరకు రాయబారం ఉత్తమం.

భ : మీరు పొండి. నేను రాను.

మధు : వచ్చితీరాలి. నాయకుడికి శ్రమ, ఓరిమి వుండాలి.

ని : కార్యసాధనకు - బుద్ధిబలానికి వెనుక భుజబలం వుండాలి.

భ : తక్కిన వా రెవరు ?

మధు : నీవూ, రాజు, హరి జ్యోతి....

భ : ఆడవాళ్ళెందుకు ? ఆ విశ్వనాథం మంచివాడుకాదు.

మి : నీకన్న నయ మేమో ?

ని : ఇక లేదాం. నేను రైతుల్లో ప్రబోధంచేసి వస్తాను, మీరు రాయబారం నడుపుకు రండి.

[అందరూ లేస్తారు. ముందు పరంజ్యోతీ, ఆ వెనుకనే భయంకర్, తర్వాత నిష్కల్ వెడతారు.]

మధు : మిత్రా, ఏమిటి విశేషాలు ?

మి : త్రాగుబోతును మించి పోతున్నదా మధు !

మధు : అనుభవిస్తాడు.

మి : అతను కాదు అనుభవించేది. మనం! పీడిని మన యూనియన్‌లో ఎందుకు చేర్చుకున్నారు ?

మఘు : వీడిసంగతి నాకు తెలుసు. అయినా – వీడువుంటే బలమని—

మి : బైటవాళ్ళని భయపెట్టడానికి ఇంట్లో పెద్దపులిని పెట్టుకుంటామా ?

మఘు : వీడు బైటవుంటే తిరిగి మనమీదే కత్తిగట్టడా ?

మి : ఇప్పుడు మానాడా ? ఒక దుర్మార్గుడికి భయపడుతూ ఒక సంస్థని ఎంతకాలం నడపగలం? సరేగాని-జ్యోతిని మాత్రం ఒక కంట కాపాడుతూవుండు.

మఘు : ఆమె విషయం నాకు వొదిలెయ్యి. మరి నీ విషయం ?

మి : నా విషయం నాకే వొదిలెయ్యి. నీ ప్రేమబలం నాకు లేకపోతే ఏమోగాని—

మఘు : (దగ్గరకు తీసుకొని) మిత్రా ! పేదలకు ప్రేమే గదా బలం ?

మి : ఆ బలం పొందిన వాళ్లేగదా ధన్యులు!

మఘు : నన్ను అనుమానిస్తున్నావా ?

మి : ప్రారంభించిన ప్రవాహం మధ్య ఏ ఎడారిలోనో ఇంకి పోవచ్చు: లేక ఏ పెద్ద ప్రవాహంలోనో కలిసిపోవచ్చు.

మఘు : పేదరికం బతుక్కి ఒక ఎడారి. ఎడారిలో పుట్టిన ప్రవాహం ఎండి పోతుందా ? ఇక – ఏ సరస్సులోనో కలిసిపోగూడదా అంటావు.

ఆశయము జూచుకొని ప్రేమ అంకురించు
అంకురించగనే దాని నైక్య మొందు,

ఎడతెరపి లేక ప్రవహించు నెంతనైన,
ప్రణయ జీవితమున నెడబాటు లేదు.

[చెక్కిలి మీటి నిష్క్రమిస్తాడు]

మి : (మఘ వెళ్లేదారివంక చూస్తూ) ధన్యురాల్ని ! !

(పాట)

నీ ప్రేమే నా జీవనము,
నీ ప్రేమే నా బలము,
నీ ప్రేమములో లేదిక నా కే
నిస్పృహా, నిరాశ తృణమేని.
మెలగుదు నీ కన్నుల చాయలలో,
చెలగుదు నీ హృదయాదర్శములో,
నీ యడుగులలో అడుగు లిడుచు నీ
నీడగ, జాడగ ఆడుదు, పాడుదు.

(తెర)

***

రంగం 4

[ఎదుట పైరుచేలు కనిపిస్తూవుండేతోట. చల్లని నీడల విహరిస్తూ కుమార్ ప్రవేశిస్తాడు.]

ప్రే : తరలిపోయిన వాసంతి మరలివచ్చు
భవ్యనవ్య సౌందర్య సంపదలుదాల్చి !
ప్రాతకోకిలమే క్రొత్త పాటపాడు !
ప్రాతతీగలె క్రొత్త పుష్పములుపూయు.
ప్రాతమామిడియే క్రొత్త ఫలములొసగు
ప్రాత చేలలో సరిక్రొత్తపంటపండు
ప్రాతమెదడుల క్రొత్తభావములు పుట్టి
కదుపవలయును జాతి నభ్యుదయ పథిని.

ఒక్క మానవజాతి తప్ప ప్రకృతి అంతా ఆనంద మయి !... జాతి మతవర్గ విభేదాలు పెట్టుకుని మానవజాతి మతిహీనమై, సౌఖ్యహీనమై పోయింది. ఇంగ్లండులో పుట్టినా, ఇండియాలో పుట్టినా మామిడిచెట్టు – మామిడిచెట్టే. మనిషి యెక్కడపుట్టినా మనిషే...... ఇతర ప్రకృతిలో లేని కులమత

విభేదాలు మనుష్యుల కెందుకొచ్చాయో ? ... ... నిష్కల్ ప్రబోధం కొంత సత్యబద్ధంగానే కనిపిస్తున్నది !... కులమత వినాశనమే మానవజాతికి పురోభివృద్ధి ... అదిగో! ఆ పొలంలో గడ్డికోస్తూన్న కూలీబాలిక ! ఆమె కులమతా లతో సంబంధం లేకుండా ప్రకృతిమాత ఒడిలో పెట్టుకుని లాలిస్తున్నది ! ఉదయిస్తున్న సూర్యుడు ఆమె మొగం ముద్దు లాడుతున్నాడు ! ఆ మైలబడ్డ సూర్యునికే వందనం చేస్తు న్నాడా బ్రాహ్మణుడెవరో !... ఆహా! ఈ వనంలో కూర్చుని ఆ గడ్డిపిల్లనిచూస్తూ - ఏ వర్డ్సువర్తు మహాకవో అయితే— ఒక చక్కని సుందరకావ్యం నిర్మించి వుంచును....ఆపిల్ల నాకు పరంజ్యోతిని జ్ఞప్తికి తెస్తూవుంది !.... చిన్నప్పుడు స్కూల్లో చదువుతూ నాతో యెంతో యిదిగా ఆడుకొనేది!.... మొన్న మహాసభలో చూశాను, వ్యవసాయకూలీ యూనియన్‌కు సెక్రటరీ అయింది!.... పరంజ్యోతి!

శ్రామిక వర్గములోపల జననమొంది,
జన్మదేశముగోల్చు దీక్షను వహించి,
పంకజమురీతి, ప్రమిదెదీపమ్ము పోలె,
జ్యోతి నా కంటిలో పరంజ్యోతియయ్యె.

ఎవరది ? ఒరే జోగులూ !

జో : చిత్తం (ప్రవేశిస్తాడు)

ప్రే : అలా నీరసంగా వున్నావేమిరా ?

జో : అయ్యా ?

ప్రే: ఒరే! పరంజ్యోతికి పెళ్ళయిందా?
జ్యో: అయిందండి. ఇద్దరు పిల్లలు కదండి, బాబు?
ప్రేమ: (కోపంతో) ఎవరికిరా?
జ్యో: నాకండి!
ప్రేమ: ఓరి చెవిటి మాలోకమా! ఎప్పటినుంచిరా నీకీ చెవుడు?
జో: అయ్యో! (శూలిపడిపోతాడు)
ప్రే: అరే! వీడికి వడగొట్టినట్లుందే!

[జేబులో నిమ్మకాయతీసి పిండుతాడు]

జో: (లేచి) నిన్న తాగిన గంజండి, బాబయ్యా! దొరగారికి నామీద ఏదో కోపమొచ్చి ఇగరేశారండి, బాబయ్యా! చెవులు గళ్ళకిపోయాయండి (ఏడుస్తాడు)
ప్రే: ఆహా! అయితే— నే నిప్పుడే వెళ్ళి అన్నం పంపిస్తాను. ఇక్కడే వుండు (నిష్క్రమిస్తాడు)
జో: ఓహో! దయగల తండ్రి దరంరాజు!

[అంత భయంకర్ ప్రవేశిస్తాడు.]

భ: ఓహో! ఒరే, జోగులూ!
జో: (అదరిపడి) చిత్తం బాబయ్యా! (చూచి) ఓసి, నువ్వా! నాకీ తలకాయ పనికి రాడం లేదురా!
భ: ఆ దొంగ రాస్కెల్ అంతేరా, నేను చూశావ్రా! ఎప్పుడూ నా తలకాయ టోపీలో పెట్టుకుని నడుస్తాను... సరేగాని — నీ కామం దెక్కడ!

జో : ఏమో___

భ : నువ్వు కూడా సంఘంలో మెంబరివేగా ? రా (చెయ్యి పట్టుకొని లాగుతాడు.)

జో : బాబోయ్ ! నన్ను చెట్టుకు కట్టేసి తన్నుతారు.

భ : నేనుండగా నిన్ను తన్నే పీనుగెవడ్రా ? (బరబరలాక్కు పోతాడు. అంత శివరాం పాడుం పీలుస్తూ ప్రవేశి స్తాడు.)

శి : ప్రేమకుమార్ వైఖరి యేమీ బాగుండలేదు. ఈ దివా ణంలో అత డొక్కడే నాకు వ్యతిరేకి. ఈ మాల చదువులు మనుషుల్ని మార్చేస్తూవున్నాయి. మడీ, మైలా, కుడి ఎడమ, హెచ్చు, లొచ్చు, కలిమిలేమి; కష్టం సుఖం ఏమీ లేవనడం నేర్చుకున్నాడే త్వాష్ట్రిం । సరే ! (అంత ఉరేగింపుతో మధు మూర్తి, పరంజ్యోతి, యింకా కొందరు కూలీలు ప్రవేశిస్తారు.)

మధు : గుమాస్తాగారికి నమస్కారాలు.

శి సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు. ఒరే! ఎప్పుడొచ్చావురా; చదువు పూర్తి అయిందిగా !

మధు : చిత్తం. మీ ఆశీర్వాదబలం వల్ల.

శి : కష్టపడి చదివించారు మీ వాళ్ళు. ఏదో నాలుగు

డబ్బుల ఉద్యోగం సంపాదించుకుని బ్రతుకు. ఏం పని మీద వచ్చారు ...? జ్యోతి పెద్దదయిందే !

మధు : మేము విశ్వనాథంగారి దర్శనార్థం వచ్చాం.

శి : ఏం పని ?

మధు : ఈ వచ్చే కోతల్లో కూలీలకు యిచ్చే కూలీ కొంచెం పెంచమని —

శి : బాగుంది. మంచిదే. సబబే. అడగండి.

మధు : మీ సహాయం —

శి : తప్పకుండా... దొరవారు కొంచెం — పర్వాలేదు— అడగండి ! నేను తప్పకుండా చెపుతాను. తాను పెట్టలేకపోయినా, పెట్టే యిల్లు చూపమన్నారు పెద్దలు. భూమి మీద నిల్చేది ఒక సుకృతమే కాదట్రా ? మనం నెత్తిని గట్టుకుపోతామా ? వెళ్ళండి. వెళ్ళి — అడగండి. నేను తప్పకుండా చెబుతాను.

మధు వర్గం రా : (కృతజ్ఞతతో చేతులు మోడ్చి) దయ వుంచండి. (నిష్క్రమిస్తారు.)

శి : (వికటంగా) కూలీ సంఘాలు ! గోంగూర సంఘాలు ! వేటాడబోయిన కుందేలు వంటిల్లు జొచ్చింది! వీళ్ళని మెత్తగా తన్ని ఈడ్పించాలి. విశ్వనాథం మంచి కైపు మీద వుంటా డిప్పుడు - మంచి సమయం,

(పొడుం పీల్చి నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెర లేస్తుంది. సుందర భవనం కచేరీసావిడి, విశ్వనాథం కూర్చుని వుంటాడు సోఫాలో. వెనకగా ప్రేమకుమార్ కని పించకుండా కూర్చుంటాడు. శివరాం, విశ్వనాథం వెనక నిలబడతాడు. మఘు, భయంకర్రావు, పరం జ్యోతి వగైరా రాయబారవర్గం ఎదుట నిలబడి వుంటారు.)

వి : మేం కూలీ సంఘం, చింతకాయ సంఘం అంటే మన్నించేవారంకాము. పొండి.

మఘు : ఈ నిరుపేదల్ని దయజూడండి. చిన్నప్పటి నుంచీ మమ్మల్ని బ్రతికించుకొస్తూవున్న దొరలుమీరు. ఈ కరువు రోజుల్లో కూడ బ్రతికించండి.

వి : బ్రతికిస్తూనే వున్నాం. మేము లేకపోతే ఈపాటికి మీరు చచ్చివుండేవారు.

భ : (పెడగా) లేకుండా పోండి. ఎలా బ్రతకలేమో చూస్తాం.

మఘు : ఇప్పుడు ధరలు పెరిగాయి. జీవనవ్యయం హెచ్చి పోయింది. మామూలు కూలీ రేటుకు బ్రతకలేం. మిమ్మల్ని కోరేది అడ్డెడు ధాన్యం మాత్రం. ఈ నిరు పేద కూలీలను ఈ యెద్దడిరోజుల్లో బ్రతికించినపుణ్యం ఊరికేనే పోదు.

భ : రోజుకు వందలు వేలు ఖర్చుచేసే మీకు ఒక దరిద్ర కార్మికుడికి అర్డెడు గింజలివ్వడం ఒక లెక్కలోది కాదు.

వి : నోరుముయ్ ! మా ఖర్చుజోలి నీ కెందుకు ? నీ వెవ్వడవ్ మమ్మల్ని విమర్శించడానికి ? తన్ని ఈడ్చినా దమ్మిడీ రాలని ముష్టివెధవలంతా మమ్మల్ని ధిక్కరించడమా ? ? (మీసం త్రిప్పుతాడు.)

భ : (మీసం మెలేస్తాడు.)

మఘ : వీళ్ళింత ముష్టివెధవలు కావటానికి కారణం ?

వి : పొండి, పొండి ! గాడిదల్లాగ !

పర : మీరంత ఆగ్రహపడితే మే మెలా బ్రతకగలం ?

వి : రోడ్డుమీద కంకర తిని బ్రతకండి.

భ : (హుంకరిస్తాడు.)

మఘ : మీ అడుగుల దగ్గరకు వచ్చి అడుగుతున్నామని మాకు గౌరవంలేదని అనుకోవద్దు. మీ గాదెలో ఒక్క ఎలక తిన్నంతకాదు. ఇన్ని వేల కార్మిక జీవనాల్ని —

వీ : ఎలుకలు, చిలుకలు, తినేసినా సరేగాని మీ కూలీలకి గిద్దెడుకాదు; ఒక్క గింజకూడా ఎక్కువగా ఇయ్యను.

ప్రే : (మాట్లాడబోయి ఊరుకుంటాడు.)

పర : మనుష్యుని కనీస లక్షణం కారుణ్యంకూడ చూపలేరా?

వి : అది నీ మీద చూపగలను. నీ వుండి తక్కిన వాళ్ళని పంపెయ్యి.

భ : రాస్కెల్ ! ఏమన్నావ్ ? (ఉద్వేగంతో విశ్వనాథం మీదకు దూకుతాడు. శివరాం క్రిందపడిపారిపోతాడు, ప్రేమకుమార్ భయంకరరావును అడ్డుకుంటాడు. మను వెళ్ళి విడదీసి భయంకర్‌ను తీసుకుపోతాడు. పరంజ్యోతి అంతకు ముందే వెళ్ళిపోతుంది. అల్లరి గగ్గోలు మధ్య తెరపడుతుంది.)

***

రంగం 5

[ప్రజాపురంలో వీధి, నిష్కల్ పాడుకొంటూ ప్రవేశి స్తాడు.]

ఆక లాక లని అడిలేవాడికి
అన్నము లేదేమయ్యా ?
అందరి ఆకలి తీర్చేవాడికి
ఆకటి చావేమయ్యా ?

కొంపగట్టి, బట్టనేసి జగతికి
కోరిన సౌఖ్యం కూర్చే వాడికి
కొంపలేదు, గుడ్డలేదు, సౌఖ్యం
గోరంతయు లేదయ్యా !

శ్రామికులారా! లెండయ్యా, మీ
జన్మ హక్కులను గొండయ్యా !
గాంధిమహాత్ముని చరణ ద్వయమే
గట్టిగ నమ్మక పదరయ్యా !

ఓ శ్రామికులారా !

కూటి కోసము, అటుమీద కులములేని
జాతికోసము, అటుమీద జాతిలేని
మానవత్వము కోసము, పూని మీరు
అడుగు ముందిడి సాగుడో యయ్యలార !
కల్గునేని కూడు, కల్గును సౌఖ్యమ్ము
సౌఖ్యమున్న భూమి స్వర్గ మగును,
శ్రమికులార లేచి సాగుడు ముందుకు
కూడు వచ్చు, దాన కులము చచ్చు.

కార్మికులారా! ఏకంగండి. ప్రపంచం తల క్రిందులైనా సరే, మీకోర్కెలు నెరవేరే వరకూ మీ అభ్యుదయ పురోగామిత్వాన్ని వీడకండి. గాంధేయసామ్యవాదం స్థాపించడమే మన ఆశయం. మానవజాతిని మహోన్నతస్థాయికి ఎత్తగల శక్తిమంతులం మనమే. ఓ భూస్వాములారా! ఈ కార్మికుడెవరు ?

గట్టుపై మిమ్ము గూర్చుండబెట్టి, తాను
పొలము పండించి మీ యింట పురులుగట్టు,
అద్దముల మేడలను మిమ్ము నిద్దురించి
కాపలా కాయు రేయెల్ల కార్మికుండు !

అట్టికార్మికుని శ్రేయస్సే, మీ శ్రేయస్సు, జాతి శ్రేయస్సు. కార్మిక జాతి నుద్ధరిస్తే మిమ్ము మీరే ఉద్ధరించుకొన్నట్టు. గాంధీయసిద్ధాంతాన్ని ఉద్ధరించినట్టు. లేక ఉపేక్షిస్తే-

రగులుచున్నది అగ్నిపర్వత మొకొక్క
శ్రామికుని గుండెలో, అది రగిలి రగిలి
భళ్ళుమని బ్రద్దలై అగ్ని బరపునేని
అపుడు చింతించి లాభమేమైన గలదె ?

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెర లేస్తుంది. పరంజ్యోతి గృహోప రసాలవనం. ఆమె బెంగగా ఆలోచిస్తూ వుంటుంది.]

పర : పెట్టుబడిదారీతనం, భూస్వామ్యం- ఈ రెండు ముఖాల రాక్షసత్వాన్ని ఈ మానవ సంఘం ఎంతకాలం నుంచి భరించుకొంటూ వస్తున్నదో! ఆహా!

(పాట)

లోకమా !

ఎట్లు భరించెదవో ? లోకమా !

రాజరికమ్ముల పేరిట జరిగే
రాడీతనములు, రక్తపాతములు
ధనమదాంధకారములో పగిలే
ధర్మ హృదయ పాత్రములు

ఎట్లు భరించెదవో ? లోకమా !

నెత్తురు పీల్చే - విత్తవంతతను
బామికలు నమిలే - భూస్వామికమును
ఒక్కని కడనే - పెక్కు బానిసలు
సాధుజనులకే సకల యాతనలు
ఎట్లు భరించెదవో ? లోకమా ! !

[అంత నిష్కల్ ప్రవేశిస్తాడు.]

ని : అమ్మా! పరంజ్యోతీ ! ఇంకా నీవు అవమానంతో అలమటించి పోతూనే వున్నావా ?

పర : స్వామీ! నా అవమానం గురించి నేను విచారించడం లేదు. కాని___

జగతి కాహార మిడునట్టి శ్రామికునకు
కడుపునిండ గంజియులేదు, పుడమి నెల్ల
సతుల మానము గాచెడి శ్రమిక సతికి
గౌరవము లేదు — బతుకెంత కాల మిట్లు ?
ఈ అన్యాయం ఎంతకాలం సహించడం ? (కన్నీరు తుడుచుకొంటుంది.)

ని : విచారించకు తల్లీ ! అవమానం, అగ్నిజ్వాల అది పుట్టిన చోటును తగలబెట్టి తీరుతుంది.
పాంచాలి నవమానపరచి దుర్యోధను
డెట్టి త్రోవకుబోయె నెరుగ వమ్మ ?
సీత వల్లనెగదా సిద్ధబలుండు ద్రా
విడ చక్రవర్తి రావణుడు తెగియె ?

శాలనాగమ్మను బలవంతపరచిన
మాయమరాఠీడు మడియలేదె ?
కడగి భారతలక్ష్మి ఖైదు చేసిన ఆంగ్ల
సామ్రాజ్య మంతరించంగలేదె ?
సామ్రాజ్యములె వినాశముజెందె నీరీతి
ఒక్కొక్క యిల్లాలి నుసురుపెట్టి !
కడుపు నిండెడు వేరు మార్గమ్ములేక
చచ్చి శ్రామిక వృత్తికి చనిన పడతి
దుర్భరావమాన కఠోర దూషణాగ్ని
గ్రాగి కనువిప్ప, జగమేల కాలకుండు ?

పర : మానవుడు తనతోడి మానవుణ్ణి హింస పెడితేనేగాని తాను సుఖపడలేడా? కానివ్వండి. సమ్మె జరిపి తీర వలసిందే !

ని : సమ్మెకాదు,సత్యాగ్రహం. జాతీయప్రభుత్వంలోసమ్మె కూడదు. భారతపిత గాంధీమహాత్ముడు మన కిచ్చిన ఆయుధం సత్యాగ్రహం. అది సర్వసమత్వానికి రాజ బాట. దానినే ఇక్కడ మనం ప్రయోగిద్దాం.

పర : అదే మఘు కూడా అన్నాడు. మార్క్సు ఇచ్చిన కార్యక్రమం ప్రాతబడిపోయిందనీ - గాంధీజీ ప్రసా దించిన మార్గమే ప్రస్తుతకాలంలో మనకు అనుసర ణీయమనీ చెప్పాడు! కాని — బుద్ధుడూ, ఏసుక్రీస్తూ-

ని : బుద్ధుడూ, క్రీస్తూ కేవలం మత ప్రవక్తలు. వారి సిద్ధాంతాలు ఆచరణలోకి వచ్చే కార్యక్రమాన్ని వారు నిర్దిష్టంగా ఇవ్వలేదు. మార్క్సు, గాంధీజీలు అలా కాదు. వారి సిద్ధాంతాల సాధనకు కార్యప్రణాళికలను ఇచ్చారు. వారి వెనక రాజకీయ బలం వుంది! మార్క్సు ఇచ్చిన ప్రణాళిక నూరేండ్ల క్రితం వున్న నిరంకుశ పరిస్థితులకు సరిపడ్డది. వయోజన వోటింగు, ప్రజాస్వామికమూ వున్న నేటి పరిస్థితులకు మార్క్సు కార్యక్రమం పనికిరాదు. గాంధీజీ ఇచ్చిన కార్యక్రమం నేడు అవశ్యం అనుసరణీయం. నేడేకాదు - సర్వదా, సర్వత్రా అది చెల్లదగిందే.

పర : ముఖ్యంగా మన వ్యవసాయ కూలీలు అనుసరించదగింది ఒక్క గాంధీమహాత్ముని చరణద్వయమే.

ని : కులమతవర్గరహితమైన సాంఘిక వ్యవస్థను ప్రేమద్వారా సత్యాగ్రహంద్వారా సాధించమన్నాడు మహాత్ముడు. వయోజనవోటింగు ప్రసాదించాడు. హరిజన బాలికను భారతరాజ్య అధ్యక్షురాల్ని చెయ్యమన్నాడు. భారత ప్రధాని కూడా హరిజనుడే కావాలన్నాడు. గాంధీజీని మించిన మహాత్ముడు ఇంతకుముందు పుట్టి వుండలేదు. రైతులు, కూలీలు ఈ విషయం గుర్తిస్తున్నారు. ఇక నే వెళతాను—

పర : మమ్మ నిర్దుష్ట మార్గాన్ని నడిపించే బాధ్యత మీదే. ఉద్రిక్తులైవున్న కూలీలకు ఉత్తమ శిక్షణ అలవరచి, ఉన్నతాదర్శాల వెంట తీసుకుపొండి.

ని : నే నా యేర్పాట్లమీదే వున్నాను తల్లీ. నీవు కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకో. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

పర : విశ్రాంతి ? నాకు విశ్రాంతి లేదు.

భాగ్యశాలిను లుద్యానవనములందు
కేళి నాట పాటలతో సుఖించుచుండ్రి !
కూలి పడతులీ మధ్యాహ్న కుటిలవేళ
మండుటెండల కూటికై మాడుచుండ్రి ! !

ఓ కార్మిక కాంతలారా !

శ్రమికలై, యెంతకాలమీ చచ్చు బ్రతుకు ?
దీనలై యెంతకాలమీ దేవురింపు ?
గౌరవ ప్రతిపత్తికై కత్తిగట్టి
దెబ్బలాడగ కచ్చ బంధింపుడమ్మ !

[అంత భయంకరరావు ప్రవేశిస్తాడు.]

భ : ఇన్నాళ్ళ కీమె ఒంటరిగా దొరికింది. సరే, (తలవూపి) జ్యోతీ ! నే నన్నట్టే అయిందా ?

పర : (చూచి) ఏమిటి ?

భ : రాయభారం విఫలమౌతుందని —

పర : సఫలమవుతుందని ఎవరనుకొన్నారు ? ఉద్యమం క్రమ బద్ధంగా వుండాలని కాని —

భ : విశ్వనాథం మంచివాడు కాడన్నావా ? (కోపంతో) రాస్కెల్ ! నా యెదర ! నిన్న ! ఎంతమాట న్నాడు ! గుద్దుకు గుక్కెడు నెత్తురు క్రక్కిద్దును-గాని—

పర : నీ ప్రవర్తన మన సిద్ధాంతానికీ, కార్యక్రమానికీ కూడ విరుద్ధం, భయంకర్! ఆ గొడవ ఇక ఎత్తకు. కూలీలు ఉద్రిక్తులై వున్నారు, నీవు పోయి తర్వాత కార్యక్రమం నడిపించు!

భ : కార్యమూ లేదు - క్రమమూ లేదు. (దగ్గరకు జరుగుతాడు.)

పర : (దూరంగా పోయి) నీ కోసం చూస్తూ వుంటారు వెళ్లు.

భ : వెళ్ళడానికేనా వస్తే ?

పర : అయితే కూర్చో. నే వెళతాను. (వెళ్ళబోతుంది.)

భ : (ఆపి) పులి నుంచి నిన్ను రక్షించాను !

పర : నీ నుండి రక్షించడానికి మరొక పులి రావాలా ?

భ : నా నుండి బ్రహ్మదేవుడు కూడా రక్షించలేడు.

పర : నీ శక్తి నాకు తెలుసును. నీవు చాల మంచివాడవు. నేను నీ సోదరిని. నన్ను క్షమించి—

భ : నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను.

పర : నిన్నూ నేను ప్రేమిస్తున్నాను.

భ : నీవు నాకు కావాలి.

పర : శీలం లేనివాడు సంఘానికి చీడపురుగు.

భ : ఈపాటి నీతులు నేనూ బోధించగలను. నీకోసమే నేను సంఘంలో చేరాను. నీవు లేకపోతే సంఘం ఎవడి క్కావాలి? ఇదివరకు నేను దుర్మార్గుణ్ణే. కాని ఇప్పుడు నా దుర్మార్గాలన్నీ విడిచిపెట్టుకున్నాను. శివరాం గుమాస్తాగారి స్నేహం మానుకుని, కూలీ సంఘంలో చేరాను. నీవు నాకు కావాలి. లేకపోతే చచ్చిపోతాను. (బోకారి నమస్కరిస్తాడు.)

పర : (అతణ్ణి లేవనెత్తి) భయంకర్ ! (కంపితస్వరంతో) భయంకర్! నేను నీకు కావాలేమో! కాని నీవు మాత్రం నా కక్కరలేదు. స్త్రీపురుషుల మధ్య అప్పు డప్పుడు కలిగే ఈ విషమ సంఘర్షణలకు అర్థం వుంటుందో లేదో తెలియదు. ఐనా – నీ ప్రేమ ప్రేమ గానే వుంచు. దానిని విషయ ప్రకోపంగా మారని య్యకు. పద. వాళ్ళు మనకోసం చూస్తూవుంటారు.

భ : నాకేమి అర్థంకాదు, నిన్ను కదలనివ్వను. నీవు నాకు కావాలి.

పర : అసాధ్యం.

భ : మధుమూర్తిగాడి వల్లో పడ్డావు !

పర : నోరుముయ్యి. అతడు నా సోదరుడు.

భ : నే నెవరో తెలుసా?

పర : తెలుసు. నే నెవరోన్నకూడా నీకు తెలుసు.

భ : నా వైస్ ప్రసిడెంటు పదవికి రాజీనామా పెట్టేస్తున్నాను.

పర : సరే.

భ : నన్ను తప్పించుకోలేవు.

పర : చూద్దాం.

భ : బ్లడీ ! (దురుసుగా పోతాడు. వెనుకనుంచి మధు ప్రవేశిస్తాడు.)

మధు : జ్యోతీ! ఇంకా ఇల్లు వదలవా? అవమానం భరించి మెదలకుండా కూర్చోదలిచావా ?

పర : మనస్త్రీలు ప్రతి నిత్యమూ పొందే అవమానాలముందు నాకు మీఅందరిమధ్యా జరిగిన అవమానం ఒక లెక్కలోదా మధూ !

మధు : ప్రతీకారానికి పూనుకోవద్దా ?

పర : అవమానం ప్రతీకారానికి అతీతం. పగ సాధించడమనేదిపశుగుణం. సత్త్వవంతులెప్పుడూ దానికి పాల్పడరు. శాంతమే దానికి ఉపశమనం. ఆలబ్ధ కార్యసాధనమే దానికి విరుగుడు. కూలీ లెలా వున్నారు ?

మధు : మంచి వుత్సాహంగా వున్నారు. అంతా ఒక్క త్రాటిమీద నిలబడి వున్నారు. కడుపు కాలే కొలది శక్తి పెరుగుతుంది. దరిద్రం ముదిరి విప్లవం అవుతుంది. నేడు మానవ సాంఘిక ఆర్థిక వ్యవస్థ కుళ్ళి కంపెత్తిపోతూవుంది. ఇప్పుడు మనం ప్రారంభించే ఉద్యమం

జాతి నిర్మితం, నిష్కలం, నిర్వర్గం అయ్యే వరకూ ఆగిపోకూడదు.

పర : నీ కడుపునిండా రత్నాలువున్నై మధూ! ఔను. ప్రతీ మనిషీ విశ్వతోముఖంగా వికసించగల సర్వస్వామ్య సామాజిక వ్యవస్థ మనమే స్థాపించాలి.

[అంత మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది]

మి : ప్రశిడెంటు, సెక్రటరీగార్లకు నమస్కారం.

మధు : ఇద్దరికి ఒక్కటేనా ?

మి : ఇద్దరూ ఒక్కటే కాబట్టి.

పర : మిత్రా ! (కోపంతో)

మి : నా దగ్గర నమస్కారాలు తక్కువగా వున్నాయక్కా! పొదుపుగా వాడుకుంటున్నాను.

పర : (నవ్వుతూ) ఓహో! మధు సంసారానికిక లోటురాదు.

మధు : లక్షాధికార్ని అవుతానా ?

పర : అప్పుడు మా కూలీలకు గిద్దెడు గింజలుకూడ యెక్కువియ్యవు.

మధు : మా ఆవిడకూడ పిచ్చికుంచాలతో కొలుస్తుందా?

మి : (కోపంతో) నేనెంత లోకువైపోయానన్రా మీకు!

పర : ఆఁ? నిన్నెవరేమన్నారిప్పుడు?

మధు : దెయ్యం పట్టుకోలేదుగదా?

మి : నేనే ఒకదెయ్యాన్ని.

పర : ఇదిగో, భయంకర్ రాజీనామా యిచ్చి లేచిపోయాడు మీరు మాట్లాడుకొంటూ పదండి. నేను ఇప్పుడే వస్తాను. (నిష్క్రమిస్తుంది)

మి : రాజీనామా ఇచ్చాడా ?

మధు : నేను అనుకుంటూనే వున్నాను. అతణ్ణి ఒక కంట కని పెడుతూ వుండాలి.

మి : రెండో కంట ?

మధు : నన్ను.

ఒక్క కంటను రిపుమర్దనోగ్ర వహ్ని,
ఒక్క కంటను ప్రేమ పీయూషలహరి,
దాల్చి అల యుద్ధ సమయ సత్యకును బోలె
పరగ వలయును నీవంటి ప్రాజ్ఞురాలు.

మి : నాకంత శక్తిలేదు.

ప్రకట దేవాంశ సంభూతులకుని గాక
పేదకూలీల కెట్లబ్బు పెద్దశక్తి ?
రెండు శక్తులుదాల్చి వర్తించు కొరకు
నేను దేవతగాను మానిసిని గాని.

మధు : వెర్రిదానా! నీవు దేవాంశ సంభూతుల కోసమూ దేవతల కోసమూ వెదుకుతున్నావా ?

భూతలమ్మె దేవాంశ సంభూతమగును,
దైవసంభూతమెల్ల సౌందర్యశోభ,

దేవతలె సుమ్మి కనిపించు జీవులెల్ల,
పరమ మిదె ! చూడు, ఎక్కడో పైనిలేదు.

మి : అయితే నేను దేవతనే.

మధు : (నిట్టూర్పు) అమ్మయ్య ! నిన్ను దేవతను చెయ్యడానికి ఎంత శ్రమపడ్డాను. మరి నా శ్రమకు బహుమానం ?

మి : నేను దేవతను కావడమే బహుమానం!

మధు : మిత్రా ! నేను ధన్యుణ్ణి.

కష్టమయమైన ప్రాపంచికమ్మునందు
సుఖమయ స్వప్నములు కల్గుచుండ వేని
ఎవరు జీవింపనేర్తురు ? జ్యోత్స్నమయ
వరతరుచ్ఛాయ లోకరి కొక్కరము మనము.

[నిష్క్రమిస్తారు. తెర]

రంగం 6

(సుందరభవనం. కచేరీ సావిడి. కుర్చీలు వగైరా అలంకారాలన్నీ వుంటాయి. విశ్వనాధరావు, శివరాం మాట్లాడుకొంటూ వుంటారు. విశ్వనాథ్ మధ్యమధ్య వొకో గ్లాసు త్రాగుతూ వుంటాడు.)

వి : మనకు పైగా యీ వెధవ గొడవేమిటండీ ? ఈ పన్ను లేమిటి ? ఈ చట్టా లేమిటి ? మధ్య ఈ సత్యాగ్రహ మేమిటి ? మన విందు ప్రోగ్రాం సరీగ్గా సాగేట్టుగా వుందా ?

శి : వెధవలు ! వాళ్ళేమి చెయ్యగలరండీ? కోతలు కొయ్యకుండా సత్యాగ్రహం చేస్తారా ? పొట్టమీద కోపం వచ్చి తక్కిన అవయవాలన్నీ నమ్మి గట్టినట్టుంది.

వి : ఔనౌను. అయినా—తీరా కంచంలో అన్నం మన్ను పాలు చెయ్యరు గదా ? అసలే దాళవ !

శి : తమకా భయం అక్కరలేదు. ఎన్నిరోజులు చేస్తారు సత్యాగ్రహం ? ఒక్కరోజు పనిచేసుకోకపోతే పది

రోజులు వస్తుండే దరిద్రులు సత్యాగ్రహం చెయ్య గలరా ? వాళ్ళ తరమా ?

వి : ఔను. కాని జాగ్రత్తగా కనిపెట్టుతూ వుండండి. పోనీ —మన విందుకు వాయిదా వేద్దామా ?

శి ; అబ్బే. అసలు ఇప్పుడే విందు అవసరం. కూలీలు ఆకటితో వున్న యెలుగుగొడ్డులు. ఎటుపోయి యెటు వచ్చినా -పోలీసులూ, ఉద్యోగస్తులూ మన చేతిలో వుండడం మంచిది.

వి : మంచిది ! మంచిది ! ఖర్చుకు చూడవద్దు.

శి : ఒక్కమాట చిత్తగించండి- విందు ఆరగించిన ప్రతీ వాడు తమ వెంట కుక్కలాగ తిరగాలనండి !

వి : భేష్ ! భేష్ ! మనులు మందేమైనా తెలుసునా యేమిటి మీకు.

శి : హిఁ! హిఁ! తమ దయవుండాలి గాని, అదంతా వుంది లెండి.

వి : సరే- ఏదో చెయ్యండి. ముందు ఈ కూలీ పీనుగుల్ని యేమిచెయ్యాలో ఆలోచించండి.

శి : ఆ ప్లాను అంతా వేస్తున్నాను లెండి. దొంగ కేసులూ, సెక్యూరిటీ కేసులూ అవీ కల్పించి వాళ్ళమీద బాగాగుప్పాలి. వాటితో తీసుకుంటూ, లాక్కుంటూ వుంటారు గాడిదలు. వాళ్ళని మీరేమీ క్షమించ కూడదు. కొంచెం……… అబ్బాయిగారికి కూడా చెప్పాలి.

వి : ఆఁ! ఏమిటీ ?

శి : అబ్బే. వూరికే ఆ కూలివాళ్ళు మంచివాళ్ళు కారు; వాళ్ళతోటి స్నేహం మన హోదాకు తగదని.

వి : తగదు. తగదు. ఏదీ—

[ప్రవేశం ప్రేమకుమార్]

శి : (ఉలిక్కిపడి కుర్చీ సదురుతాడు)

వి : రా, అబ్బాయి ! కూర్చో !

ప్రే : (కూర్చుని) నాన్నగారు ! ఆ కూలీలు, పాపం—

వి : ఆ వ్యవహారాలు నీ కెందుకబ్బాయ్ ?

శి : (తల వూపుతాడు)

ప్రే : వాళ్ళు సత్యాగ్రహం చేస్తారుటగా ?

వి : చెయ్యనీ.

ప్రే : వాళ్ళ కోరికలు యేమంత పెద్దవికావే.

శి : పెద్దవైనా, చిన్నవైనా—

ప్రే : మీరాగండి, గుమాస్తాగారు ! వాళ్లు మనమీద ఆధారపడివున్న వాళ్ళుగదా, ఈ యెద్దడిరోజుల్లో వాళ్ళని కాపాడడం మన విధి కాదా ! కూలీలంటే ఈ విరోధ భావం ఎందుకు మీ కసలు ?

వి : నీ కివన్నీ తెలీవు. వాళ్లకీ మనకీ ఎప్పుడూ పడదు. ఏలితే వాళ్ళన్నా ఏలాలి రాజ్యం, లేకపోతే మన మన్నా ఏలాలి. వాళ్ళడుగుతారు; మనం లేదంటాం.

వాళ్ళుపండిస్తారు; మనం అనుభవిస్తాం. ఇది నేటి ధర్మం. ఇది తారుమారు కాగూడదు. అర్థంచేసుకో!

శి : వాళ్ళది ఏక్షన్, మనది రియేక్షన్.

ప్రే : మీపద్ధతే పూర్తిగా తప్పండి, నాన్నగారు! రాజ్యం ఏవక్కవర్గానిదో కాదు. అందరిదీని. నేడు మన ఒక్క వర్గమే రాజ్యమేలుతోంది కాబట్టి రెండో వర్గానికి మనం భయపడుతున్నాం. దేశంలోవున్నయావదాస్తీ సంఘపరంచేసి మనం అంతా ఒకేవర్గంగా అయిపోతే, యిక పేచీయే లేదుగా ?

వి : (విసుగ్గా) అయితే, మన భూములన్నీ కూలీలకి పంచి పెట్టెయ్యమనా?

ప్రే : మనం పంచిపెట్టకపోతే, వాళ్ళు పంచుకుపోతారు.

వి : ఛీ, నోరుముయ్!

ప్రే : సర్వసమత్వాన్ని మనం ఆపలేం. దానికీ గాంధీజీ చక్కని కార్యక్రమాన్ని ఇచ్చాడు. దాన్ని మనం తృణీకరిస్తే, విప్లవాన్ని మనమే ప్రోత్సహించినట్టు అవుతుంది.

శి : ఆ నిష్కల్‌గాడి బోధలే యివన్నీ!

ప్రే : ఏదైనా, మీరు కాల ప్రవాహానికి యెదురీదలేరు. రేపటి ప్రయోజన వోటింగే స్వామీ చక్కబెడుతుంది.

శి : ఓక్. దాని కన్ని యేర్పాట్లూ ముందే చేశాం.

ప్రే: ప్రయోజన వోటింగే విఫలమైతే గాంధీయిజమే విఫలమైనట్టు. గాంధీయిజమే విఫలమైతే మిగిలేది మహా భయంకరమైన ప్రళయాగ్ని గుండం.

వి: (కోపాగ్ని అణచుకుంటూ) ఇక పో నువ్వు.

ప్రే: పోతాను కాని—కాని బాగా ఆలోచించండి. ధర్మానికి విరుద్ధంగా వెళ్ళవద్దు. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

శి: చిత్తగించారా! సహవాస దోషం!

వి: ఆ కూలీ వెధవలకి తగిన శాస్తి చెయ్యాలండి. అబ్బాయిని ఇల్లు కదలనివ్వకండి. (వెళతాడు)

శి: (పొడుంపీల్చి) అబ్బాయో, బొబ్బాయో? ఇక ముందు విందు సంగతి - పెద్ద అధికార్లనందర్నీ పిలిచాను. చాలామంది రారు... ఎంత మహావచ్చినా వొక సంచి రూపాయలతో విందు బ్రహ్మాండంగా జరిపించవచ్చు. ఎక్కువ హంగామా మాత్రం చెయ్యాలి... అర్జంటు పనులు కల్పించుకొని అడిగేవాడిమాట కందకుండా తిరుగుతూవుంటే కావలసినంత తేలిగ్గాఅవుద్ది. దేవుడు మేలుచేస్తే అంతా మిగులే యిందులో!... భయంకరావు గాడికి కబురుచేశాను. వాడు మళ్ళీ నాప్రక్క కొచ్చేస్తే!...

[ప్లాను వేసేటట్టుగా చేతులు త్రిప్పుతుంటాడు. అంత దయానందరావూ, మరికొందరురైతులూ ప్రవేశిస్తారు]

అందరూ : గుమాస్తాగారికి దాసోహాలు !

శి : సిద్ధిర్భవతు ... కులాసాగా వున్నారా? ఏమిటివిశేషాలు?

ద : తమకు తెలుసుగా - కూలీలు సత్యాగ్రహం చేస్తామని నోటీసు ఇచ్చారు.

శి : ఇవ్వనివ్వండి.

ద : పోనీ—ధరలుచూస్తే ఆకాశంమీద నడుస్తున్నాయి. వాళ్ళు మాత్రం ఎక్కడ తెచ్చుకుతింటారు. వాళ్ళడిగిన రేటు యిచ్చేద్దామా, అని వుంది.

శి : యిచ్చేద్దామా ?

1 రై : ఇచ్చేద్దామండి బాబు, గుమాస్తాగారు! వాళ్ళూ మన లాంటి జీవరాసులే గదండి!

2 రై : వాళ్ళూ గంపెడేసి పిల్లలతో వున్నవాళ్ళే పాపం!

శి : అదేనయ్యా! మనలోవున్న లోటు. గంపెడేసి పిల్లల్ని యెవరు కనుక్కో-మన్నారు? కనడం వాళ్ళూ, పెంచడం మనమూనా ?

1 రై : మనల్ని పెంచమనడం లేదే! న్యాయమైన కూలీ యిప్పించమంటున్నారు.

శి : న్యాయమైన కూలీ అంటే యెంత? ఈవేళ కుంచెడు, రేపు రెండు కుంచాలు, ఎల్లుండి సగంవాటా, ఆవలెల్లుండి అందరికీ సమానంగా పంచిపెట్టమంటారు. పంచి పెట్టేస్తారా ?

2 రై: అవేం మాటలండి గుమాస్తాగారు? వాళ్ళు మాత్రం మనుషులు కారా? అన్నం తినడంలేదా ?

శి: అన్నం తినేవాళ్ళయితే, అలా యెందుకు యేడుస్తారు?

ద: లేదుగాబట్టి యేడుస్తున్నారు.

శి: అయితే పోయి మీ యిష్టం వచ్చినట్టు చెయ్యండి. దొరగారి వుద్దేశం వేరు విధంగా వుంది.

1 రై: సెలవిప్పించండి. ఆయన నోటిమీదే నడుస్తాం

శి: అలా దారికిరండి. కూలీలు మంచివాళ్ళే కాని వాళ్లని కొందరు దుర్మార్గులు పాడుచేస్తున్నారు. వాళ్లకు మనం ఒకసారి లొంగితే - అదే లొంగడం. వాళ్ళను యిప్పుడే అణచకపోతే మన కొంపలు నిలిచే టట్టులేవు. దాని కొకటే మార్గం. మీరు కూలీల కిస్తామంటున్న అదనపు సొమ్ము వుందే - అదంతా చందాల రూపంగా వసూలు చెయ్యించండి. దానితో రైతు సంఘం వొకటి యేర్పాటు చేదాం. ఆవసూలు చేసిన ధనంతో కొన్ని పెద్ద నోళ్లు కట్టేశామంటే - ఈకూలీల్ని సులువుగా లొంగదీసెయ్యొచ్చు. అధికా ర్లంతా మనచేతిలో వుంటారు. రేపు యిక్కడికి విందుకు మీరంతా రండి.

1 రై: ఆలోచన బాగుంది.

2 రై: అచ్చర లచ్చలు !

ద : గుమాస్తాగారూ! మీ ఆలోచన కాకుల్ని కొట్టి గ్రద్దలకు వేసేదిగా వుంది! కూలీల పొట్టమీదకొట్టి - ఆ డబ్బుతో పెద్దనోళ్లు కట్టడమా? మానెడు గింజలతో తృప్తిపడి మనకు సేవచేసే కూలీల్ని వేలకువేలు లంచ మిచ్చి తన్నించడమా? ఎంత నీచమైన ఆలోచన!

శి : అయ్యో! రైతు సంఘమెంత మంచిదయ్యా!

ద : రైతు సంఘం మంచిదే. కాని మీరంటున్నది భూస్వాముల సంఘం. రైతు సంఘమైతే కేవలం కూలీల్ని త్రొక్కెయ్యడానికే స్థాపించబడదు. రైతు, కూలీ సంఘాలు రెండూ కలిసి మరొక ఉత్తమాశయంకోసం పోరాడాలి. అంతేగాని కూలీల్ని అణిచే రైతుసంఘం, రైతుల్నిదోచే కూలి సంఘం - వినాశకరాలు.

శి : పెద్ద వుపన్యాసాలు చేర్చావే! ఆ నిష్కల్‌గాడిబోధలు తలకెక్కాయా ?

ద : ఒకడిబోధ నాకెందుకావాలి? ఈమాత్రం మనిషై పుట్టి, మనిషిగా బ్రతికే ప్రతివాడికి తెలుస్తుంది!

శి : యేమయ్యా తక్కిన రైతులు ?

రై : దొరగారి మాట తీసెయ్యడమెలా ?

శి : అవును మీరంతా వొక త్రాటిమీద వుండండి. ప్రతి మంచిపనికి యేవో అడ్డంకులు వుండనే వుంటాయి.

ద : గుమాస్తాగారూ ! మీరు అనవసరంగా కూలీలకు, రైతులకుమధ్య విద్వేషాగ్నిని రగుల్కొల్పుతున్నారు, యిది చెప్పరాదు.

శి : నేను వున్నదున్నట్టు చెప్పానయ్యా! మధ్య నాకెందుకూ ఆవు, దూడ మధ్య గుంజలాగ? దొరగారి వుద్దేశము ఖరారుగా యిదీ అని చెప్పాను.

రై : ఖరారుగా చెప్పారు?

శి : అయ్యో! నేను కూలీల తరపున యెంతో వాదించాను. రండి యిలా చెబుతాను. (శివరామం, రైతులూ నిష్క్రమిస్తారు.)

ద : ఆహా! కాలం! సరే! విషవృక్షం నాటినవాడు దాని ఫలం అనుభవించక తీరదు... ఇక నేను ఆలోచించడ మెందుకు? కూలీలు అడిగిన రేటు యిచ్చేసి నా పని చెయ్యించేసుకుంటాను. నేను ధర్మమని నమ్మినదాన్ని ఆచరించడానికి సంకోచమెందుకు? (నిష్క్రమిస్తాడు, అంత భయంకర్రావు ప్రవేశిస్తాడు. రూపం కొంత వికృతంగా వుంటుంది.)

భ : మళ్ళీ నా యెప్పటి డ్యూటీలో ప్రవేశిస్తాను. దోపిడీలు సాగిస్తాను. కూలి యూనియన్ను నాశనం చేస్తాను. దౌర్జన్యాన్ని రెచ్చగొడతాను. కొంపలంటిస్తాను. కోతికొమ్మచ్చి ఆడతాను. నా కడ్డమొచ్చిన వాణ్ణెల్లా అబద్ధాలతో, అపవాదులతో, లాఠీతో, లూటీతో, కత్తితో, కటారుతో పడగొట్టేస్తాను. జ్యోతి నాకు

ఎలా దక్కదో (మీసంవడేస్తూ)చూస్తాను. (పిలుస్తాడు) గుమాస్తాగారూ !

శి : (ప్రవేశించి) వచ్చావురా! వచ్చావూ? నే ననుకొన్నట్టే అయిందిలే.

భ : చిత్తం. వాళ్లంతా రాస్కెల్సు !

శి : నేను చెప్పలేదట్రా? ఎందుకురా నీ కా దిక్కుమాలిన సంఘమని చెప్పానా? విన్నావూ? నన్ను విడచిపెట్టేసి యెన్ని అవకాశాలు పోగొట్టుకున్నావు?

భ : బుద్ధొచ్చింది గదండి! యేమిటి సెలవు!

శి : యేమీలేదుగానీ - నీవల్ల పెద్ద కార్యం కావాలిరా!

భ : ఓ! మీరు అగ్గిలో వురకమంటే వురుకుతా. పీడెవడో తెలుసునా? (మీసం దువ్వి) మీ సేవకుడు.

శి : నాకు తెలీదట్రా! డబ్బు పంపించాను. అందిందా? యిదిగో యిదిగూడా తీసుకో. (డబ్బిస్తాడు)

భ : మీచేతి కిద్దుందా ! (తీసుకుంటాడు)

శి : సరే, రా! మాట్లాడుకుందాం.

[నిష్క్రమిస్తారు. తెర]

***

రంగం 7

[ఒక తోటగట్టు. ఆకలితో నీరసంగా జోగులు ప్రవేశిస్తాడు.]

జో : అబ్బబ్బా! ఆకలి! (కడుపు చేత్తో పట్టుకుని) కుప్పతిప్పలుగా కూడా వుంది; కర కర మంటూ ఆకలీ వుంది. రెంటికి కలవడం మాత్రం లేదు! ... దొరగారింట్లో ఎంతెంత గొప్ప భోజనాలు! ఎంతెంత గొప్ప వైభవులు! వారికి ఎతెంత గొప్ప కడుపులు!... గొప్పోరికి గొప్ప కడుపులుంటాయి!... ఆహా! పిండొంటలు!! హల్వా పుల్వా (గాలిగట్టిగాపీల్చుకుని ముక్కు మూసుకుంటాడు. అంత పరంజ్యోతి జాతీయజెండాతో ప్రవేశిస్తుంది.)

పర : ఏమిటి జోగులూ! తపస్సు చేస్తున్నావే!

జో : కాదమ్మగారూ! పిండొంటల వాసన కడుపులోకి బాగా పీల్చుకుని, అది మళ్ళీ బైటికిపోకుండా ముక్కుమూసుకున్నాను.

పర : (నవ్వుతూ) ఓహో! అయితే నీబొజ్జ నిండిందా?

జో: లేదమ్మగారు, నాకో బొజ్జవుంటే నేనూ గొప్పోణ్ణవుదును.

పర: అప్పుడు నీ బొజ్జే నిన్ను తినేసును!

జో: తెలియకడుగుతానమ్మగారు, మనిషికి కడుపాదారమా; కడుపుకు మనిషాదారమా?

పర: నీకు వేదాంతంకూడా వచ్చునే? మరి యేమి తేలింది?

జో: అంతంత చిన్న మనుషులు అంతంత పెద్ద కడుపుల కాదారమంటే నాకు నమ్మకంలేదు. కడుపే మనిషి కాదారం!

పర: చక్కగా చెప్పావు. కడుపాడించినట్టు మనిషి ఆడుతాడు. నీకూ, నీకామందుకు తేడా ఏముంది, ఒక్క కడుపేగా?

జో: (కడుపు నొక్కుకొని బాధపడతాడు)

పర: ఏమిటి? అలా నొక్కుకు పోయిందేం నీ కడుపు?

జో: నిన్నటి నుంచి దీనిలో ఏమీ పడలేదు.

పర: ఆఁ! పస్తే? అంత గొప్పవిందు నీ కామందుల యింట జరుగుతూవుంటే నీవు పస్తా?

జో: రామ రామ! యీ మూడు రోజులమట్టీ రాత్రీపగలూ ఒకటేపని. అంతగొప్ప సంబరంలో నన్ను ఎవరు సూత్తారు?

పర: ఆహో! లోకం!

కడుపు నిండిన వానికే కడుపునిండ
భోజనము పెట్టుచుందు రీ భూమిపతులు;
ఆకలో ఆకలో అని అడలువాని
కన్నమిడు పుణ్య జీవు లీ యవని నరుదు
ఇది తీసుకెళ్ళి, బియ్యం తెచ్చుకుని, వండించుకో. పో.
(ఉంగరం తీసి యిస్తుంది)

జో : (అందుకుని) వెయ్యి దండాలమ్మ !

పర : త్వరగా వెళ్ళు (నిష్క్రమిస్తుంది)

జో : చల్లని తల్లి ! ఈ యమ్మగారి పనే యిది. కష్టపడే వోళ్ళని చూస్తే యెంత కరుణ తల్లికి ! ఇంత ఉంగరం నాకు ఇచ్చేయ్యడమే ! ! (ఉంగరం చూచుకుంటూ వుంటాడు. అంత ప్రేమకుమార్ ప్రవేశిస్తాడు)

ప్రే : ఈ పరిస్థితులు నా కేమీ అర్థం గావడంలేదు.
శ్రామికు లోకవంక చచ్చుచు నుండిరి,
పండి వాలిన వెల్ల పంటచేలు;
అకట కార్మికు లటమటించుచు నుండ,
అధికారులకు విందు లారగింపు !
మెతుకైన నిరుపేద బ్రతుకున కొసగరు,
నిండిన కడుపులే నింపుచుంద్రు;
భూదేవి దయ తాము పుష్కలమ్ముగ పొంది
దయ జూడ రేమొ పేదలగువారి,

తలప - భూస్వామికంపు విధానమందె
కలదో యేమొ యీ విషము! దుష్కాలమయ్యో!
కష్టపడి పని చేసెడి కష్టజీవి!
నీది కష్టము, ఫలితము మాది సుమ్మ!!

ఇదెక్కడి న్యాయమో! ఒకడు కష్టపడి మరొకణ్ణి పోషించడం!

నేను తినుచున్న ప్రతిముద్ద నీశ్రమా ప్ర
యత్న లబ్ధమే యనెడు సత్యమ్మ—నీ కృ
శింపు క్రుళ్ళు జీవితము దృష్టికి ఘటించి
కంఠమున నడ్డుపడుచుండు కష్టజీవి!

ఎంత ప్రయత్నించీ - మానాయనగారి పంథా మార్చ లేకుండా వున్నాను - (పరిక్రమించి - చూచి) ఎవ రబ్బ అక్కడ?

జో : (ఉలిక్కిపడి) బాబయ్యగారూ, జోగణ్ణండి?

ప్రే : జోగులా! ఏమిట్రా, అది? (సమీపిస్తాడు)

జో : (భయపడుతూ) ఆ యమ్మగారు దానంచేశారు, దొర గారూ? లేకపోతే నా కెక్కడిదండి? (వుంగరం యిస్తాడు)

ప్రే : (తీసుకుని) ఏ యమ్మగారు?

జో : జ్యోతి అమ్మగారండి.

ప్రే : అరుగోండి? అరుగో (దారి చూపుతాడు)

ప్రే : (చూచి) ఇంత చక్కని వుంగరం నీ కెందుకిచ్చిందిరా?

జో : ఆకలేసి యిక్కడ కూకున్నానండి. అన్నం వండుకో మని యిచ్చారు.

ప్రే : ఆహా? జ్యోతీ! నీ బాహ్యసౌందర్యానికే యెంతో మురుస్తున్నాను. నీ హృదయ సౌందర్యం యెంత మనోజ్ఞకరం! నీ హృదయం అమృతభాండం కాదు గద! ఈ వుంగరం—

ప్రణయ హృదయాబ్జ మృదుహస్త పల్లవమున
వాసముండిన దీభాగ్యవంతురాలు!
అద్వితీయ ఫలప్రదమైన కరుణ
పూజలో నుంపబడ్డ దీపూజ్యురాలు!

ఈ ముద్రిక నా దగ్గర వుండదగ్గది... జ్యోతీ!

ప్రేమ నీ విడినట్టి యీ భిక్షమునకు
పాత్రుడగు భిక్షుకుడ నేను, పరులు కారు;
అంధకారములో దీప మవసరమ్ము
అంధునకు దీపమేల, చేయండగాక!

[ఉంగరం తన వ్రేలికి పెట్టుకొని, తన వ్రేలి వుంగరం తీసి జోగులికిస్తూ]

జోగులూ! ఇదిగో, ఈ వుంగరం మరీ ఖరీదైనది. ఇది తీసుకుపో....ఇప్పుడు నేను.... ?

[నిష్క్రమిస్తాడు: అంతమిత్ర ప్రవేశిస్తుంది-జండాతో]

మి : (నవ్వుతూ) లక్షాధికారి భిక్షుకుడైనాడు! ఎందుకౌతాడు ?

మండువా నిండ ధనమున్న నుండుగాక,
కొనగ వచ్చునె దానితో ప్రణయ సుఖము ?
ప్రేమకుంగోరి వేడెడు ప్రియుడు, తాను
లక్షలకు నాథుడైనను భిక్షకుండె ! !

జోగులూ ? ఇప్పుడు ప్రేమకుమార్ ఇచ్చిందేమిటి ?

జో : ఏమైతే ఎందుకు ?

మి : ఒక్క బంగారు వస్తువు నీ చేతిలోకి వచ్చిందో లేదో - అప్పుడే నీకు గర్వం తలకెక్కింది? ఆహా! ధనమహిమ!

జో : నువ్వెక్కడ దాపురించావు తల్లీ ! నా పాలికి ?

మి : దాని ఖరీదు నేను యిచ్చేస్తాను (డబ్బిచ్చి వుంగరం తీసుకుంటుంది).

జో : రచ్చించావు తల్లీ ! (నిష్క్రమిస్తాడు.)

మి : దీనితో నేను....? (నిష్క్రమిస్తుంది. వెనుకనుంచి పరంజ్యోతి ప్రవేశిస్తుంది.)

పర : ఆహా ! ఈ యాంధ్రభూమి యెంత సంపత్పరశోభిత !

పచ్చని పొలముల పచ్చి బాలెంత మా
బంగారు తెలుగు తల్లి!
తీయని ఫలముల తీపిపేమావి మా
తీదీయ తెనుగు తల్లి !
జీవ తటాకమ్ము, శీతలచ్ఛాయ మా
శ్రీ లక్ష్మి తెనుగుతల్లి

పుష్కలాకృతి, అన్నపూర్ణమ్మ మమ్ముగన్న
పూబోణి, తెలుగుతల్లి !

ఇట్టి భాగ్యశాలి ఒడిలో బిడ్డలైన మా కూలీలు ఇంత దరిద్రులై మలమలమాడి చస్తూవుండడం క్షంతవ్యం కాదు.

[వెనుకనుంచి ప్రేమకుమార్ ప్రవేశిస్తాడు మెల్లిగా.]

ప్రే : ఆమె క్షంతవ్య కాకపోవచ్చును. నేను కానా ?

పర : (తిరిగిచూచి) భక్తురాలు నమస్కరిస్తున్నది.

ప్రే : నేను నమస్కృతి కర్హుణ్ణికాను. క్షంతవ్యుణ్ణి.

పర : మీరు భాగ్యవంతులు, గుణవంతులు, విద్యావంతులు-

ప్రే : నీతో మాట్లాడడానికి ముందు నేను క్షమింపబడాలి.

పర : మమ్మల్ని అందర్నీ క్షమించవలసిన మిమ్మ క్షమించే వారెవరు ? మీతో సమువుగా మాట్లాడుతున్నందుకు నన్ను ముందు మీరే క్షమించాలి.

ప్రే : అలా కాదు. మా నాయనగారు నిన్ను అవమాన పరిచారు. నేను చూస్తూవూరుకొన్నాను. మానాయనగారి తరఫున, నాతరఫున నిన్ను క్షమాపణ వేడుతున్నాను.

పర : అవమానం ! (కన్నీరు నించుతుంది)

ప్రే : నీవు ఏడ్చి నన్ను ఏడ్పించవద్దు.

పర : మేము కూలీలం. నిత్యదరిద్రులం. నిర్బంధ సేవకులం. ఆకల్నీ, అవమానాల్నీ నిరంతరం భరించడమే

షూవృత్తి. నాకు జరిగింది అవమానం కాదు-ధర్మం. తరతరాలనుంచి వస్తూవున్న భూస్వామిక ధర్మం. అట్టి దానికి-నన్ను క్షమింపుమని మీరు కోరడం అపూర్వం.

ప్రే : ఇదివరకే దెబ్బతినివున్న నా హృదయం చిల్లులుపడి రక్తం కారుతూవుంది.

పర : నన్ను క్షమించండి, స్వామీ ! నేను కఠినురాల్ని.

ప్రే : మల్లికా మృదుదళానికి కాఠిన్యమా ? లేదు. లేదు. ఈ క్షమాపణ ఆనాడే చెప్పుకోవలసింది, కాని నీ దర్శనం లభించలేదు.

సదయహృదయాబ్జ ! నీవంటి మృదులహృదయ
నొచ్చి శపియింప జగములు విచ్చిపోవు;
విలయమైనను వెరవను, వెరతునొక్క-
శీలవతికంట నిప్పులు చెరగునేని.

నాహృదయం నీకు విప్పాను. నీవు నన్ను క్షమించితీరాలి.

పర : నాడు అవమానం పొందిది నేను కాదు; నాజాతి.

ప్రే : నీ జాతి తరఫున నీవు క్షమించు.

పర : నా జాతి తరఫున నేను క్షమించలేను.

పొట్టగడవక కూలికిపోయి, ఆత్మ
గౌరవము సున్నగాగ, బెంగల కృశించి,
ఎందరు కులాంగనల్ నశియించినారొ !
మిమ్ము క్షమియింపగ, నన్నుక్షమింతెవారు ?

ఆ పేటల్లోని కూలీల దారిద్ర్యంవంక ఒకసారిచూచి, మీరు అధికార్లకిస్తున్న విందువంక ఒకసారిచూడండి.

గుప్పెడన్నము భిక్షించు కూలివాని
పొట్టపై గొట్టి, ధనధాన్యపూరితులకు
షడ్రసోపేత మధుర భోజనముపెట్టు
మిమ్ము నేమందు? ఎట్లు క్షమింపగలను?

ప్రే: క్షమించలేవా?

పర: మాటమాత్రమనగలను కాని దానివలన ప్రయోజన మేమిటి?

ప్రే: హృదయపూర్వకంగా క్షమించలేవా?

పర: నాకు హృదయం లేదు.

ఆకలని కూలి పసిబిడ్డ లడలు నపుడు,
మండుటెండల చెల్లెండ్రు మాడునపుడు,
మించి—అవమానమెంతో దహించునపుడు,
హృదయమేయున్న పగిలిపోదె? మహాత్మ!

ప్రే: (తలవాల్చుకొని) జ్యోతీ! వద్దు, క్షమించవద్దు. క్షమాపణకు నేను అర్హుణ్ణికాను. అట్టి అర్హతపొంది నీ పునర్దర్శనం గావించుకొంటాను. నీకింత శ్రమ ఇచ్చినందుకైనా క్షమించు.

పర: మళ్ళీ మీదర్శనభాగ్యానికై ఎదురుచూస్తూవుంటాను.

ప్రే: (అలానే మెల్లిగా వెళ్ళిపోతాడు)

పర : విషవృక్షాన్ని మధురఫలమా ! హాలాహలం నుంచి అమృతప్రవాహమా ! ! (అతని కాలి క్రింద అణగి పోయిన గడ్డిపువ్వుల్ని ఎత్తి) ఓ పూలార !

ధనికతత్వపు టగ్గి పాదముల క్రింద
మాడిపోయెడి కూలీల మమ్మ మేము,
నలిగిపోతిరి మీరును ! లలితహృదయు
పాదపద్మములైనను భారమె గద.

మీరు నలిగిపోయినా ధన్యలే !

క్రూరచిత్తుల పేరాస కుమ్ములోని
ఇంధనమ్ములు మా జీవితేచ్ఛలెల్ల;
ప్రణయహృదయుని చల్లని పాదములకు
పూజసల్పి తరించిన పూలు మీరు !

[ఆ పూలను హృదయానికి అదుముకొంటుంది. అంత తెరలో కలకలం బైలుదేరి—హాహాకారాలు చెలరేగుతాయి. భయభ్రాంతులై, దెబ్బలు రక్తాలుకారుతూ, అనేకమంది కూలీలు ఇటూ, అటూ చెల్లాచెదరుగా పారిపోతూ వుంటారు. మిత్ర భీతితో ప్రవేశిస్తూ.]

మి : అక్కా ! అక్కా ! రౌడీలు ! భూస్వాములు ! కూలీల్ని చావగొట్టేస్తున్నారు! చావగొట్టేస్తున్నారు! (పరంజ్యోతిని కౌగలించుకుని పడిపోతుంది. తెర హఠాత్తుగ పడుతుంది)

***

రంగం 8

(ఒకదారి. సాయంత్రం మసక చీకటివేళ. దోపిడీకి తగిన వేషంతో భయంకర్రావు ప్రవేశిస్తాడు.)

భ : విశ్వనాధరావుతో మళ్ళీ నాకు బేరం కుదిరింది. దయానందరావు ఇల్లు దోచెయ్యడం, వాణ్ణి హాడి చెయ్యడం ఇలాంటి పక్కా-పన్లు చెయ్యించే ఖావందులే ఖామందులు-గూడ్! పెట్టుబడికి విశ్వనాధరావు, ఆలోచనకి శివరాం, పనికి నేను (మీసం వడేస్తూ) భేష్! త్రిమూర్తులం! హాహ్హాహా త్రిమూర్తులం!! ఈసర్వ ప్రపంచానికీ-

[అంత ఎదురుగా మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది. చూచి బిత్తర పోతాడు. ఆమె కఠినంగా చూస్తుంది.]

మి : ఎక్కడికన్నా?

భ : ఊఁ?

మి : నీవేం మనిషి జన్మమెత్తలే?

భ : షటప్! నీ కూలీ యూనియన్‌తో నాకేమి సంబంధం లేదిప్పుడు.

మి : ఎందుకులేదు ? విరోధ సంబంధం వుందిగా ?

భ : మీరంతా చవట పంథాలో పోతున్నారు. నాదంతా దెబ్బకు దెబ్బ - విప్లవమార్గం.

మి : నీది ముత్తాతలనాటి పద్ధతి, భయంకర్ ! అధికారం ప్రజలకు లేనిరోజుల్లో, ఎవడో ఒక రాజో- పది రాజ కుటుంబాలో నిరంకుశంగా అధికారం చెలాయించిన రోజులలో, తిరుగుబాటుకీ-విప్లవానికీ స్థానం వుండేది. ఇప్పుడు అధికారమంతా ప్రజలది. ఎవరిమీద నీ తిరుగుబాటు ?

భ : అదంతా నాకక్కర్లేదు. నువ్వుపో.

మి : అక్కర్లేకపోతే సరే, "తిరుగుబాటు - విప్లవం" అనే పెద్ద కబుర్లతో దొంగవేషాలేస్తూ కూలీల్ని మోస గించకు.

భ : డామిట్ ! (మిత్రని ఒక్క చెంపకాయ కొడతాడు. ఆమె తెరలోకి పడిపోతుంది. చుట్టూ భీతితో పరకా యిస్తాడు) ఎక్కడా యిలాంటి బుద్ధిలేనోళ్ళే ? ఛీ. యెధవ ప్రపంచం ?

[నిష్క్రమిస్తాడు. క్షణంసేపటికి శివరాం పొడుంపీలుస్తూ ప్రవేస్తాడు.]

శి : అందులో నేను! నేను సహిస్తానా ఈ కూలాళ్ళ యెధవ ద్వేషాలు ? వీళ్ళది దరిద్రులపార్టీ అట! మొత్తం జనా

భాలో నూటికి తొంభయిమంది దరిద్రులేనట : వాళ్ళంతా వీళ్ళపార్టీయేనట ! గాంధీ ఆదర్శాల్ని వీళ్ళు అమల్లో పెడతారట! ఏడిశారు. నేనుమాత్రం కాంగ్రెసులో చేరలే మొన్న ? ఏదో పైకి "గాంధీ మహాత్ముడికీ జై" అంటాంగాని సత్యం ఎవడు పలక గలడు ? హింస యెవడు మానగలడు ? హరిజన స్త్రీని దేశానికి అధ్యక్షురాల్ని చెయ్యమన్నాడు - రామ రామ - ఆ గాంధీకి బుర్రవుందీ ? లేదు — ఉహుఁ. ఈ కూలివాళ్ళని పైకి రానియ్యగూడదు. వీళ్ళ నాయకులందరిమీదా దొంగకేసులు అవీ పెట్టించి, అరెస్టు చెయ్యిస్తా. భయంకర్ గాడిచేత దోపిడీలు, ఖూనీలు చెయ్యిస్తూ—ఆ కేసులన్నీ కూలీనాయకుల మీద రుద్దిస్తా. రైతుల పేరుతో పార్టీ లేవదీసి ఎలక్ష నులో భూస్వాముల్ని గెలిపిస్తా. మా విశ్వనాధరావుని అధ్యక్షుణ్ని చేసి, నేను ప్రధానమంత్రి నవుతా. వహ్వా! అమాంబాపతూ ఓ లక్ష గడించాగా ? ఇక నాకడ్డేం? (ఇటు, అటూ పరకాయించి) సత్యాగ్రహం చేస్తామని నోటీసిచ్చారు వెధవలు. మా బాగా తన్నించా. ఇక తలెత్తితే వొట్టు ! ఆ దయానందంగాడు అడిగిన కూలీ ఇచ్చేసి కోతలు కొయ్యించేసుకున్నాడు. ఈ వేళతో వాడిపని సరి. (నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెర

లేస్తుంది. కూలీ యూనియన్ ఆఫీసు. ఉషఃకాలం. పరంజ్యోతి గాంధీజీ పటం ఎదుట నిలబడి ఆయన ఆదర్శాలను గానంచేస్తూ వుంటుంది)

పర : (పాట)

భారతదాస్యము బాపిన దెవరు ?
భవ్యాదర్శము నొసగిన దెవరు ?

పీడిత జనోద్ధారణలో జీ
వితమర్పించిన దెవరు ?

నీవె కాదా ? నీవే కాదా ?
నీవే నవభారత గాధా.

దాస్య తమో విల ధాత్రి దేవికి
ధైర్యము గొల్పిన దీవే
మహిత స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యోదయ
మార్గము చూపిన దీవే.

నీవే, నీవే విశ్వపితా !
నీవే హరిజన జన చరిత.

ప్రాతస్సంధ్యా గీతారవమున
పాడిన వైతాళికుడా ?
శక్తులు చచ్చిన చల్లని నెత్తురు
సలసల గాచిన మొనగాడా !

నీవే సేనారతి వోయీ !
నీవే సేనాపతివోయీ ?

గీతారణ్య తపశ్శాలీ ! లౌ
కిక మూర్ధన్య యశశ్శాలీ ?
సత్యాహింస వ్రత శూలీ ! వి
శ్వ ప్రేమామృత ఫల హాలీ !

నీవే, నీవే, నీవే బాపూ !
నీవే జగతికి రేపు.

గ్రామ పునర్నిర్మాణముకై నీ
ప్రేమము కేతా మెత్తిన దెవరో !
స్వరాజ్యమును స్వారాజ్యము జేసే
వసంతమును మా కీరా ??

నీవే మా హృదయాలయవాసి,
నీవే మా యాత్రకు కాశి.

[పాటమధ్యలోనే నిష్కల్, మధు ప్రవేశించి పాట ముగిసేవరకు భక్తితో అంజలి బద్ధులైనిలబడివుంటారు. తరువాత ఇష్టాగోష్ఠికి ఉపక్రమిస్తారు]

మధు : ఆకటితో మనం చస్తున్నా, ఈ భూస్వాములకు మన మీాద దయలేదు. పనిజరగడమే వాళ్ళకు కావలసింది.

పనిచేసేవాళ్ళు ఎలా బ్రతుకుతున్నారనేది వాళ్ళ కక్కరలేదు. ఎక్కువకూలి అడిగితే ఇవ్వరు. అడిగిన వాళ్ళమీద పగపూని పోలీసులచేతా, రౌడీలచేతా తన్నిస్తున్నారు. ఇప్పుడేమిటి మన కర్తవ్యం ?

పర : గాంధీమహాత్ముని అవతార పురుషునిగా పూజిస్తున్న దేశం ఆయన సిద్ధాంతాలను, ఆదర్శాలను గడ్డిపరక లుగా తీసిపారేస్తున్నది.

ని : దేశంకాదమ్మా! అలా చేస్తున్నది, స్వార్థపరుల ముఠా మాత్రమే.

మధు : మహాత్ముడు ఏ సత్యాగ్రహంతో స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించాడో, ఆ సత్యాగ్రహానికే నేడు స్థానంలేదా ?

ని : సత్యాగ్రహాన్ని అణిచి వెయ్యడానికి నాడు విదేశ ప్రభుత్వం ఎలా పూనుకొన్నదో అలానే నేడు మన సత్యాగ్రహాన్ని అణిచి వెయ్యడానికి ధనవంతుల ముఠా పూనుకొంటోంది. అందులో విచిత్ర మేముంది?

పర : అయితే ఇప్పుడు మన కర్తవ్యం ?

పర : మన పార్టీని బలపరుచుకోవడమే. దరిద్రులంతా ఏకమై ప్రభుత్వాన్ని స్వాధీన పరచుకోవడమే. ధన వంతులు, భూస్వాములు అడుగడుక్కీ మనల్ని ప్రతి ఘటిస్తారు. అయితే అట్టివారు నూటికి పదిమంది కూడా లేరు. యీ సత్యాగ్రహోద్యమంలో ఇప్పుడు

మనం కొంచెం తగ్గి, ఎన్నికల కార్యక్రమాన్ని కొన సాగిద్దాం.

మధు : దేశంలో ప్రతి రాష్ట్రంలోను మన పార్టీ ప్రచారాన్ని తీవ్రతరం చేదాం. ఇక మనకు సమ్మెలూ అక్కరలేదు, సత్యాగ్రహాలూ అక్కరలేదు. వయోజన వోటింగుతో మనపార్టీ ప్రభుత్వంలోకి రాగానే సర్వజన శ్రేయోదాయకమైన ఆర్థిక సమత్వం స్వేచ్ఛగా ఏర్పడిపోతుంది.

పర : సరే. ఈ రాష్ట్రవిషయం మిత్ర, నేనూ చూచుకుంటాం. మీరందరూ తలొక రాష్ట్రానికి పోయి ఎన్నికల ప్రచారం ప్రారంభించండి.

ని : అభ్యర్థుల నియామకంలో జాగ్రత్తగా వుండాలి. ఆరితేరిన ప్రజాసేవకులైన యువకులనే నిలపాలి. స్వార్థపరులు, అభివృద్ధి నిరోధకులు పార్టీలో చేరతారు. అట్టి వాళ్ళని ఏరిపారవెయ్యడములో కనుగలిగియుండాలి. "శక్తులు సళ్ళిన, వయస్సు మళ్ళిన సోదరుల్ని" కాక "నెత్తురుమండే, శక్తులునిండే" ప్రజాసేవకులనే మనం యెంచాలి. నేనిక బైలుదేరుతా. మధూ! ఎవరెవరు ఏ యే ప్రాంతాలకు వెళ్ళాలో నిర్ణయించి, నీవు అన్ని రాష్ట్రాలూ ఒకసారి చుట్టిరా. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

మఘు: మిత్ర రాలేదే ఇంకా!

పర : అన్నట్టు మిత్ర సంగతి తెలియలా? ఏదో ఎదిరించిం దని, నిన్న సాయంత్రం భయంకర్ ఆమెను కొట్టి పోయాడు.

మఘు : ఆఁ!

[అంత కంగారుగా జోగులు ప్రవేశిస్తాడు]

జో : అయ్యో దేముడా! మా నాయకులమీద నేను కూడా కేసెట్టానంట, ఇదెక్కడి చావురా, బాబూ!

పర : ఏమిటి జోగులూ, ఆ కంగారు?

జో : నా కేమీ తెలవ దమ్మా! మీ పాదాల తోడు (సాష్టాంగ పడతాడు.)

పర : (లేవనెత్తి) ఏమిటి సంగతి?

జో : నా చేత యేలుముద్రలు ఎయ్యించుకొన్నారమ్మా! అంతే!

[అంత ఒక కూలీయువకుడు పరిగెత్తుకొస్తాడు]

యు : పోలీసులు! పోలీసులు!!

మఘు : మళ్ళీనా?

పర : ఆఁ! ఎక్కడ? (నిష్క్రమిస్తుంది)

1 యు: ఏవో కేసులట? వారంట్లట! నాయకుల్నందర్నీ అరెస్టు చేస్తారట!!

[మరొక యువకుడు పరిగెత్తుకొస్తాడు]

2. యు: దయానందంగారి ఇలు దోచేశారట ఆయన్ని
పొడిచేశారట !

మధు : (ఆతృతతో) అరె !

[అంత కొందరు భూస్వాములూ, రౌడీలు,
పోలీసులతో ప్రవేశిస్తారు]

1. పో : నీవేనా కూలీ యూనియన్ నాయకుడివి ?

2. పో : దయానంద రావు ఇల్లుదోచి, అతణ్ణి పొడిచింది
నీవేనా ?

1. పో : నిన్ను ఈ ఆఫీసుగదిలోనే ఇంటర్న చేశాం.

2. పో : నిన్నూ, నీ ఆఫీసునీ సోదాచేస్తాం. ఈలోగా చుట్టూ
పహారా.

[అందరూ తలొక్క ప్రక్కకూ నిష్క్రమిస్తారు]

మధు : (ఉద్రేకంతో) ఆc! ఏమిటిది? కలగాదు గద! దయా
నందం ఇల్లు నేను దోచానా? అతణ్ణి నేను పొడిచానా?
అందుకు నన్ను బంధించారా ! వీళ్ళకీ- పిచ్చెక్క లేదు
గదా ?

ఇదంతా విశ్వనాధరావు పన్నాగం. పొట్టకూటికై
దేవులాడే పేద కూలీలను పగబట్టి కరిచే త్రాచుపాముల
పన్నాగం ఇది !

విశ్వనాథం ! నీవు మనిషివి; నేను మనిషిని. నీయింటి
నిండా అన్నం వున్నది; నా కడుపు నిండా ఆకలి వున్నది.

నీ సుఖాన్ని నీవు పోగొట్టుకోవు; నా కష్టాన్ని నేను భరించుకో లేను. ఇది ద్వంద్వయుద్ధం!

ధనమదాంధతకూ, ఆకలిమంటకూ – నిత్యసుఖలోలతకూ, నిరంతర కష్టానికీ-గర్వ ప్రమత్తతకూ, అభిమాన తీవ్రతకూ–నిరంకుశత్వానికీ, స్వాతంత్ర్యేచ్ఛకూ–యజమానిత్వానికీ, దాస్యానికి-ఇది ద్వంద్వయుద్ధం!

ఈ యుద్ధంలో నీవు జయించలేవు. అణచలేవు. ఇది కాలికింద అణగదు. కత్తికి తెగదు. కారాగృహాలలో నాశనం కాదు. ఇది ప్రచండాగ్ని. నీ ఆర్థిక విధానాన్ని, నీ నిరంకుశత్వాన్ని, భస్మంచేసే ప్రళయాగ్ని!

ఓరి బుద్ధిహీనుడా! కార్మిక ప్రళయాగ్నితో అనవసరంగా పగ పెంచుకుంటున్నావ్! జాగ్రత్త!

విశ్వనాథ్! నీ మేడ గట్టిందెవరు? ఓ భూస్వామీ! నీపొలం దున్నిందెవరు?

ఓ భాగ్యశాలీ! నీవు తింటున్న ప్రతిముద్దలోను కూలీల కష్టంలేదా? నీ మేడ ప్రతి ఇటికలోను కూలీల నెత్తురు లేదా?

ఓరి కృతఘ్నుడా! నీకంటె రాక్షసుడెవడు! కృతఘ్నునికంటె రాక్షసు డెవ్వడు?

నీవు కంచంనుండి ఎత్తుతూవున్న ప్రతి ముద్దవంక ఎన్ని వేల కూలీల ఆకటికళ్ళు రెప్పవెయ్యకుండా చూస్తున్నాయో నీ బుర్రకు తట్టుతున్నదా?

ఎంత సంకుచిత దృష్టి !

అన్నంలేదని అడిగాం. పెట్టనన్నావు. కూలి మరో గిద్దెడు గింజలుకూడా ఇవ్వనన్నావు. సత్యాగ్రహం చేస్తామన్నాం. చావమన్నావు. చావదన్నావు. తన్నించావు. ఇక మాకు దిక్కేది ? మేం బ్రతకడం ఎలా ?

బహిరంగంగా ఎదిరించలేక ఈ కుత్సిత మార్గాల నవలంబిస్తున్నావా ? ఓరి మూర్ఖుడా !

ఔను. క్రూర సర్పాల నివాసం చీకటి బొరియల్లోనే. బహిరంగంగా రావడానికి నీకు ధర్మం ఎక్కడిది ? బాహాటంగా ఎదిరించడానికి నీకు బలమెక్కడిది ? దుర్నీతికీ, దౌష్ట్యానికీ వెలుగునుచూచే ధైర్యంలేదు.

చీకటిపుంతల్లో గోతులు త్రవ్వి, మా కూలీ ఉద్యమాన్ని కూల ద్రోయ్యాలని చూస్తున్నావా ? వెర్రివాడా ! ధనగర్వ ప్రమత్తుడవై నీవే పడతావోయ్, ఉన్మత్తుడా ! నీవు త్రవ్వకొనే గోతుల్లో నీవే పడతావ్.

నన్ను ఖైదుచేస్తావా ? నావంటివాళ్ళు లక్షలు, కోట్లు నీ మీద విరుచుకుపడతారు. నీవు ఆగలేవు. ఈ ఉప్పెనని ఆపలేవు. నీకు ఒక వోటుకూడ పడదు. నీ వోటుకూడ నీకు దక్కదు- గ్రహించుకో.

మాది ప్రజలపార్టీ, దరిద్రులపార్టీ. రేపు పోలింగులు కార్మిక, కర్షక ప్రజలకు తీర్థయాత్రలవుతాయి. మా పార్టీ

గెలుస్తుంది. రేపటి ప్రభుత్వం మాదే. జాగ్రత్త! నీ భాగ్యం, నీ గర్వం, నీ నిరంకుశత్వం, నీ కుత్సిత పంథా, నీ అధికార ప్రమత్తత మూడురోజుల ముచ్చట.

ఓయి భూస్వామి ! ఓయి భాగ్యమత్త ప్ర
గర్వి ! ఇకనైన తెరువును కన్నువోయి;
మనుజులందరు నొక్క సమాజమన్న
సత్యము గ్రహింపు మాటలు సాగవింక.

(తెర)

***

రంగం 9

[ఒక దారి, ప్రేమకుమార్ పాడుతూ ప్రవేశిస్తాడు.]

ప్రే: (పాట)

లే—లే—లే—
ఓ శ్రమజీవీ! లే!
ఆపత్సమయములో
అధైర్య పడదగునా?
రాత్రి గడువగా
రాదా పగలు?
నేజను గలసిన కూలీ
నెత్తురు వృధయౌనా?
ఇక్కట్టులు గ
ట్టెక్కే మార్గము
ఊహింపుము త్వరగా లేచి
ఊరక యేడ్చిన ఫలమేమి?

ఈ దుష్కృత్యాల్ని ఆపడానికి నేనెంత కృషిచేసినా ఫలితం లేకపోతూవుంది!... ఆహా! మనిషికీ మనిషికీ మధ్య దాటరాని అడ్డుగోడలా? మనిషికీ మనిషికీ మధ్య సహించరాని శత్రుత్వమా! మనుష్యులలోవున్న ఈ కౌటిల్యం ప్రకృతిలోనే వుందేం?

సర్వం సహా సర్వ సామ్రాజ్య పతియైన
భానునకే పక్షపాతమున్న,
రస పూర్ణుడై భూమి రంజించు మేఘుని
వితరణలో కులద్వేషమున్న,
సస్య సుశ్యామల ధాన్యలక్ష్మి గర్భాన
జాతిభేదానల జ్వాలయున్న,
ప్రాణ ప్రదాత యౌ పవన కుమారుని
గుండియ స్వార్థ సంకుచితమైన
ప్రకృతిమాతకు వంశ కాపట్యమున్న
జగము జగమెల్ల భళ్ళున పగిలిపోదె?
తోడి మానవు గుండె నెత్తురుల కొరకు
దాహ మెందెదు? బుద్ధిలేదయ్య మనిషి?

పాపం కూలీలు! కడుపునిండా కూడు లేదు. ఎక్కువ కోసం అడిగితే ఎదిరింపంటారు. పనిచెయ్యలేమంటే, సమ్మె అంటారు. సమ్మె అని చావదన్నుతారు. మా భూస్వాముల దుర్మార్గాలకు ఒక అంతంటూ లేదు.

గాంధీజీ ప్రసాదించిన సత్యాగ్రహ ఆయుధంకూడా ఉపయోగించుకునే నోము. ఈ దురదృష్ట కూలీలు నోచుకో లేదా ?

వాళ్ళమీద దొంగ కేసులు, సెక్యూరిటీ కేసులూ కల్పించి. ప్రభుత్వం దృష్టిలో వాళ్ళని కేడీలుగా చూపి, పోలీసులచేత తన్నించి, ఖైదుల్లో పెట్టించి, నానాహింసలూ పెట్టడమా ? మా భాగ్యవంతుల కృత్యాలు రాక్షసకృత్యా లను మించిపోతున్నాయి. అటు ప్రభుత్వాన్ని మోసగిస్తు న్నారు- ఇటు మానవత్వానికే ద్రోహులవుతున్నారు.

ఈ ఘోరపాపాలను నేను చూస్తూ వూరుకోలేను. కూలీ యూనియన్‌లో చేరుతాను. జాతీయ కాంగ్రెస్ నే కూలీ యూనియన్‌గా మారుస్తాను. నా శక్తియుక్తుల్నీ, నా పలుకు బడినీ ఉపయోగించి రేపటి ఎన్నికలలో ఈ పార్టీ విజయం పొందేలా కృషిచేస్తాను. అప్పుడుగానీ ఈ భూ ధనస్వామిక నరకం అంతం కాదు.

కూలివాడు రాజ్యమేలి నప్పుడుగాని
సంఘబాధలెల్ల చక్కబడవు,
పరగనట్టి రాజ్య సంస్థాపనమునకై
బ్రతుకు ధారవోసి పాటుపడుదు.

[నిష్క్రమిస్తాడు—లోన పాట వినిపిస్తుంది. అది మిత్ర యిల్లు. మిత్ర బెంగతో, యోచనతో. పాడుకుంటూ వుంటుంది.]

మి : (పాట)

ఏమిటా సంఘం ? ఏమిటా లోకం ?
ఏమిటా సృష్టి విధానం ?
కష్టానికి కన్నీరా ఫలితం ?
గత్యంతరమే లేదా ? ?

తగిలినచోటనె తగిలే రాయికి
ధర్మము నెరిగే గుణ ముందా ?
రాతికిమించిన నీతియె లేదా ?
భూతమటో యీ భూస్వామికము ?

న్యాయము, నీతి, ధర్మమటంచును
వ్రాయగనేలా పుస్తకాలలో ?
బలవంతుడె రాజన్న మార్గమే
ప్రకృతి సిద్ధమో యేమో !

(ఉత్సాహంపొంది) అయితే, కూలీలకన్న నేడు బల వంతు లెవరు ? నే మెందుకు రాజ్యమేలడంలేదు ?

[అంత మెల్లిగా తలవంచుకొని ప్రేమకుమార్ ప్రవేశిస్తాడు.]

ప్రే : ఏలగలరు, చెల్లీ ! మీరే రాజ్యమేలగలరు. సందేహం లేదు. నూటికి తొంభై మందివున్న మీ కూలీలే రాజ్య మేలకపోతే – ఇక రాజ్యమేలే అర్హత ఎవరికుంది ?

మి : (తీక్షణంగాచూచి) మీలాంటి విజ్ఞానవంతులైన యువకులుకూడా కూలీల్ని తన్నిస్తూ, అరెస్టులు చెయ్యిస్తుంటే - మా బాగా ఏలగలరు రాజ్యం!

ప్రే : మహావరదలో నేనొక ప్రాతికపుల్లనమ్మా! మీ కూలీలంతా తలచుకుంటే ఏది సాధించలేరు ? నాలాంటివాళ్ళు లెక్కా; జమా ?

మి : మా కూలీసభలకు వస్తుంటే మీరేదో మాకు సానుభూతి పరులనుకున్నాం. మాకు కనీసం అపకారమన్నా జరక్కుండాచూస్తారనుకున్నాం. పరంజ్యోతి మీనుండి ఎంతో ఆశించింది. కాని—

ప్రే : క్షమించు చెల్లీ ! ఇంతవరకు నేనొక తండ్రిచాటు బిడ్డను.

మి : మాదే బుద్ధితక్కువ— ఒక ధనవంతుని బిడ్డ కూలీలకి సాయం చేస్తాడని అనుకోవడం.

ప్రే : నిజమే. మీ నాయకత్వం మీలోనుంచే రావాలి. రకరకాలైన పార్టీల పేర్లతో మీ కూలీల్ని ఉపయోగించుకోడానికి భూస్వాముల బిడ్డలు తయారవుతారు. అట్టివాళ్ళని మీరెప్పుడూ నమ్మవద్దు. మీ నాయకుడు మీవాడే అయి వుండాలి.

మి : మీరూ అంతే ?

ప్రే : నేను నాయకత్వం కోసం రాలేదు. మీ నాయకుల క్రింద అనుచరుణ్ణిగా వచ్చాను. నా సర్వస్వమూ విడిచిపెట్టి మీకు సేవచెయ్యడానికి వచ్చాను.

మి : మొదట అందరూ అలానే అంటారు. కూలీల పాట్లు చూచి మొసలి కన్నీళ్లు కారుస్తారు. కూలీ పేటలన్నీ బంగారం చేస్తామని కోస్తారు; లోబరుచుకుంటారు. తమ స్వార్థానికి, ఉన్నతికి నిచ్చెన మెట్లుగా అమాయకపు ప్రజల్ని ఉపయోగించుకుంటారు. పైకిపోయి కాలితో తన్నిపారేస్తారు. ఇదంతా మీ గురించి కాదనుకోండి. నేటి రాజకీయపు రీతి చెపుతున్నా.

ప్రే : ... ...

మి : కోపం వచ్చిందా ?

ప్రే : ... ...

మి : క్షమించండైతే. ఇప్పుడు మీరు వచ్చిన పనేమిటి ?

ప్రే : మీ కూలీ యూనియన్‌లో చేరి, పనిచేదామని వచ్చాను.

మి : నిర్మల హృదయంతో వచ్చారా ?

ప్రే : నా జీవితమంతా మీ ఉద్యమ విజయానికి ధార పోస్తాను. కాంగ్రెసు మహాసంస్థను మీకు అండగా నిలుపుతాను.

మి : మీ స్వభావం మంచిదేనని పరంజ్యోతి చెప్పింది. మధుకూడా అప్పుడప్పుడంటూ వుండేవాడు.

ప్రే : వా రిద్దరికీ నామీద మంచి అభిప్రాయం వుందా ?

మి : లేం దెవరి మీద ? లోకంలో అందర్నీ మేము మంచి అభిప్రాయం తోటే చూస్తాం. మేము నమ్మిన వాళ్లే మమ్మల్ని మోసగించేది.

ప్రే : ... ...

మి : మిమ్మల్ని నొప్పిస్తున్నానేమో— క్షమించండి.

ప్రే : ఎన్నిసార్లు క్షమించడం ?

మి : క్షమించడంలోనే వున్నదండీ, గొప్ప తన మంతా! పోనీగాని— నేటినుండి మీరు కూలీ యూనియన్ సేవకులన్నమాట !

ప్రే : నీది చాల కఠిన పరీక్ష, చెల్లీ !

మి : కొంచెం ఆలోచించండి. మీ నాయనగారి నాయకత్వం క్రింద భూస్వాములు మమ్మల్ని పెడుతున్న హింసలకు అంతున్నదా ?

ప్రే : లేదు.

మి : మేము అన్ని ఆశలూ విడిచిపెట్టుకొని, ఒక్క గాంధీజీ అడుగులే నమ్ముకొని, యెన్నికలలో పోటీచేస్తున్నాం. మా నాయకులమీద కేసులు, వారంట్లు జారీ అవుతున్నాయి. నేటినుంచి మీ నాయనగారికి విరుద్ధంగా మీరు పోరాడవలసి వుంటుంది.

ప్రే : అన్నీ ఆలోచించుకునే వచ్చాను. బుద్ధిమంతులు, అభ్యుదయగాములు అయిన విద్యార్థి యువకదళాలం

నా వెనుకవస్తున్నారు. ఈఎన్నికలలో మనంగెలుస్తాం. మీరు అనుకొంటున్నట్టుగా, గాంధీజీ ఆశయానికి అనుగుణ్యంగా పరంజ్యోతిని భారత రిపబ్లిక్కుకు అధ్యక్షురాలిగా చేదాం.

మి : ముందు మనను జామీనుమీద విడుదల చేయించాలి. తక్కిన నాయకులమీద వారంట్లు రద్దు చేయించాలి. కేసులుంటే తర్వాత చూచుకుందాం. ఈలోగా ఎన్నికలు జరిగిపోతాయి.

ప్రే : ఇప్పుడే ఆ ప్రయత్నం చేస్తాను.

మి : సెక్రటరీగారిని చూస్తారా?

ప్రే : ఎవరు ? పరంజ్యోతినేనా ?

మి : ఔను.

ప్రే : ఇప్పుడు కాదు.

మి : అయితే ఆమె యీ సందేశాన్ని మీకు అందజెయ్యమన్నది.

కూటికి కరవైన కులమున బుట్టినన్
మనుజుల మనుమాట మరువవలదు,
ఆకటి మంటల నల్లాడు మన్నను
మానవంతుల మంచు మరువవలదు,
పాలేరువృత్తి మీ పదసేవకులమైన
మహితాత్ములనుటంచు మరువవలదు,

ఇడుములందైన మా హృదయాలు ప్రేమ మా
ధురిమమ్ము లనుమాట మరువవలదు,
మూగ కూలిజనమ్ములు రేగిరేని
మహిని మండింపగలరని మరువవలదు,
సత్కృపన్ నాకు ఆనా డొసంగినట్టి
మహిత వాగ్దాన మీనాడు మరువవలదు.

ప్రే : (కన్నులొత్తుకుని) చెల్లీ! ఇక సెలవు. నా మనవిగా ఆమెకు యిలా చెప్పు :

పనిగొని, రాత్రియుం బగలు
పల్లెల, పట్నములన్ ప్రచారముం
బొనరిచి, పేదసాదలు ప్ర
బోధితులై వ్యవసాయకూలి యూ
న్యను గెలిపింప, సర్వజన
తాభ్యుదయమ్ముగ జ్యోతి భారతాం
బకు ప్రథమాధినేత్రిణిగ
ప్రస్తుతిజేయు ముహూర్తమందు నే
కనఁగొనువాడ నామె పద
కంజము లానత మస్తకుండనై

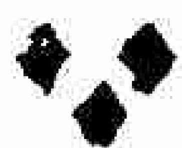
[సవినయంగా నిష్క్రమిస్తాడు.]

మి : తథాస్తు. ప్రేమకుమార్! తథాస్తు. ఇక ఎన్నికల కార్యక్రమాన్ని తీవ్రతరం చెయ్యాలి. పరంజ్యోతి

ఇంకా రాలేదేమో! ఆహా! ఆమె మూర్తీభవించిన చైతన్యం గదా!!

ఒక్కపరి రాజవేషము, ఒక్కతరిని
సాధువేషము, ఒకట భిక్షుకుని వేష
మ్ము ఆబాలగోపాల మామె యగుచు
సాగుచున్నది జ్యోతి ప్రచారసరణి;

(తెర)

రంగం 10

[ఒక తోటదారి. సందెచీకటి. ముసుగు వేసుకుని జబ్బకు సంచీ కట్టుకొని చేత లాఠీతో భయంకర్ ప్రవేశిస్తాడు.]

భ : ఎన్నాళ్ళీ దాక్కోడం ? దొంగతనం చేస్తే, దాక్కోమని వుందా? నన్ను పొడిచిన దయానందంగాడు బట్టబైలుగా తిరుగుతున్నాడు ఎలెక్షన్లలో! నేను దాక్కోవాలట! ఈ శివరాంకి బుర్రలేదు. నేను దోపిడీగాణ్ణట! పట్టపగలు బటబైలుగా దోపిడీలుచేసే యీ భూస్వాములు, వ్యాపారస్తులు, వీళ్ళంతా మహా పత్తిత్తులట!! ఛీ, దొంగలోకం. అసలు లోకమే దొంగది. ఇప్పుడెక్కడికి నా ప్రయాణం చెప్మా : జ్యోతిని ఈరాత్రి పట్టుకోవాలి. మిత్ర యెక్కడా కనపడ్డంలేదు ! పోనీ, వెధవ ముండ. మొగాళ్ళంతా యెక్కడెక్కడికో ప్రచారానికి పోతున్నారు. దేవుడు మేలుచేస్తే - జ్యోతి ఒంటరిగానే దొరుకుద్ది. రైటో ! ఇక నా కడ్డులేదు. (కాలికి రాయి తగిలి) అబ్బా ! దారిలో రాళ్ళను పుట్టించిన దేవుడి తలకాయలోది మెదడా,

రాడా? (వంగి కాలు చూచుకుంటాడు. అంత జోగులు విసురుగా వస్తూ మీదపడతాడు.)

జో : అయ్యా బాబో! (అరుస్తాడు)

భ : ౹రే!!

జో : సచ్చాన్నా దేముడో!!

[పారిపోతాడు]

భ : (తమాయించుకొంటూ) ఛీ, పాడులోకం (ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చి) యిలాంటి సమయంలో సారా వుంటే! మద్య నిషేధమట-వీళ్ళ తలకాయ నిషేధం. ఈ వేళ మద్య నిషేధం, రేపు మహిళా నిషేధం - పిచ్చిపుల్లాయలు. ఇప్పుడొక్క గుక్క సారావుంటేనా - మూశేనాళ్ళు నా మజా!

(లోపల పాట వినిపిస్తుంది. కొంచెం ఆలకిస్తాడు) ఎవ రది? (పారజూచి) నిష్కల్ గాడు? వాడే! వీణ్ణి కూడా సఫా చెయ్యమనేగా మా ఖామందుగారి ఆజ్ఞ? మా బాగా దొరికాడు. మా బాగా దొరికాడు. (లాఠీని సదుకుకొంటూ దాక్కొన్న వాడిలా తెరలోకి నిష్క్రమిస్తాడు. అంత పాడుతూ పరంజ్యోతి ప్రవేశి స్తుంది—సాధు వేషంలో)

పర : (పాట)

కూలీలారా, లెండీ— మీ
కోరిన హక్కులు పొందండీ!

హక్కులుకూ ప్రేమా కాదండీ,
రాజ్యము సర్వము మీ దేనండీ!
మనుజులందరికి స్వేచ్ఛా జీనన
మార్గము చేకూర్చండీ!
కూడు గుడ్డ కొంపలకు లోటు లే
కుండగ చేయండీ!
సంఘీభావమె బలమండీ—మీ
సాధనె స్వారాజ్యము సుండీ!
సద్యస్వామ్య సమాజముకై మీ
శక్తులెల్ల వినియోగించండీ!

[మెల్లిగా భయంకర్ వెనుకనుంచి ప్రవేశించి, పరంజ్యోతిని కొట్టి తప్పుకుంటాడు. ఆమె కెవ్వున కేకవేసి తెరలోకి పడిపోతుంది. వెనుక వస్తున్న కొందరు కూలీలు "పరంజ్యోతీ, పరంజ్యోతీ" అంటూ వచ్చి ఆమె పడిపోయిన కేసి నిష్క్రమిస్తారు.]

భ : (నిలువున నీరై, లాఠీ జారవిడుస్తూ) హా! పరంజ్యోతి! (వికలితుడై నిష్క్రమిస్తాడు. అంత ముసుగు వేసుకుని శివరాం ప్రవేశిస్తాడు. వైఖరి చాలవరకు దిగాలు పడివుంటుంది.)

శివ : చీకట్లో దారేకనపడ్డంలేదు ఇది ప్రపంచానికే చీకటో, నాకు రేజీకటో! ఖర్మ! (తడుముకొంటూ నడుస్తాడు)

దయానందంగాడు చావలేదు. పైగా వాడు ఆ కూలీలలో చేరిపోయి ప్రచారం ప్రారంభించాడు. ప్రేమకుమార్ కూడా అదే దరువు. వాడు తండ్రినే విడిచిపెట్టేశాడు! దుర్మార్గుడు! పేదోళ్ళంతా ఒక్కటే కులమట! దిక్కుమాలిన సంబంధం! ఈ దెబ్బతో రైతులూ, కుర్రగాళ్ళూ కూడా ఆ కూలీపార్టీలో కలిసిపోతారుట. గంగలో కలవనీ, నాకేం? విశ్వనాధరావుని యెన్నికల్లో నిలబెట్టా. ఉన్న డబ్బంతా ఖర్చుపెట్టించైనా అతగాణ్ణి గెలిపించాలి కూలీ వాళ్ళు దరిద్రులు, అల్పబుద్ధులు. పకోడీ చేతిలో పెడితే పండగ చేసుకునే బాపతు. తలొక రూపాయీ పడేస్తే వోట్లన్నీ మనవే!

ఈ భయంకర్‌గాడి మూలాన్నే నా పుట్టిముని గేలాగుంది. మా కడ్డంవచ్చేవాళ్ళందర్నీ వీడిచేత కొట్టించేసి, వీణ్ణి నేను కొట్టేసి, ఏ రష్యాకో పారిపోతే, ఏ ఏటంబాంబు కంపెనో పెట్టుకోవచ్చు. అక్కడి కూలీలు యిచ్చినంతా పుచ్చుకుని చచ్చినట్టు పడివుంటారట. సమ్మెలూ, సత్యాగ్రహాలూ అక్కడ చెల్లవట. అలావుండాలి గవర్నమెంటంటే. నోరెత్తిన దరిద్రుణ్ణల్లా కాల్చిపారేస్తారేమో! హుఁ!

ఇంతకీ ఈ వోటుల్లో మేం గెలుస్తామో, లేదో! ఆ కూలీపీనుగులే గెలిస్తే? నన్ను బ్రతకనిస్తారా? ఈ

భయంకర్ గాడు దొరికిపోతే—యిక నా పని సున్నే! (కొంచెం వణికి) ఆఁ! అధికారమంతా నా చేతిలో లేదూ? నా చేతిపాలు త్రాగిన అధికారసర్పం నన్నే కరుస్తుందా? (మరీ వణికి) ఆఁ పర్వాలేదు, పర్వా లేదు. (వెతికి) వీడు యీ పొలం పాకలోనేగా దాక్కుంటున్నాడు? లేడే! ఇంటికి పోయాడేమో! జాగ్రత్తగా వుండమని హెచ్చరించిపోతా.

[నిష్క్రమిస్తాడు. అంత తెర లేస్తుంది. భయంకర్రావు ఇల్లు. గదిలో టేబిల్ మీద కత్తులు, కఠార్లు, సీసాలు సిరాబుడ్డి, కలం, కొంత వ్రాసిన కాగితాలు వగైరా వుంటాయి. భయంకర్రావు హెచ్చు విచారంతో తల రెండుచేతుల్లోను పట్టుకుని కూర్చుని వుంటాడు]

భ : (లేచి) హా! పరంజ్యోతి! నిన్ను చంపేశానా! ఈ చేతులతో! ఈ చేతుల్ని విరగ్గొట్టేస్తా. (చేతులు విర గ్గొట్టుకోడానికి ప్రయత్నంచేసి) కాదు. ఈ చేతులకు సహాయపడ్డ ఈ రాక్షసవర్గాన్ని (టేబుల్ చూపుతూ) ముందు నాశనం చెయ్యాలి. (సీసా తీసి) దీని పని ఎప్పుడో అయిపోయింది. ఇది నన్ను నాశనం చేసింది. దీన్ని కాంగ్రెసోళ్ళు నాశనం చేశారు. భేష్, వాళ్ళే మొగాళ్ళు. (నేలకేసి కొడతాడు, కఠారు తీస్తాడు) ఇది నా ప్రియురాలు. ఓ ప్రియా! ఎందరి కంఠాలనో

కౌగలించుకున్న నీవు యిప్పుడు నా కంఠం కౌగలించుకో! (ఎత్తి) ఆగు! (కాగితాలమీద ఏవో వ్రాస్తాడు. తలుపుతట్టిన చప్పుడవుతుంది.) ఎవరది?

తెరలో: నేను.

భ: నేనంటే?

తెరలో: నేన్రా! నేను!

భ: ఓహో! తమరా! దయచెయ్యండి.

[తలుపులుతీసి శివరాం వచ్చిన తర్వాత మళ్ళీ గడియ పెడతాడు.]

శి: ఒరే!

భ: తమరు! భేష్! సమయాని కొచ్చారు. చిన్నప్పటి నుంచీ మనం స్నేహితులం, ఇప్పుడూ అంతే.

శి: ఒరే!

భ: బోడిముండలాగున్నా రే!

శి: నేనురా! తెలుసా?? (ముసుగు తీస్తాడు)

భ: ఔనురా! తెలుసురా!!

శి: మతిపోయిందా?

భ: ఓరి నామతి మండా! పోయిందంటావా!

శి: సరే. నేను పోతాను (వెళ్ళబోతాడు)

భ: ఒక్కరూ వెళతారా? నేనూ వస్తాను. (వెనక్కు లాక్కొస్తాడు.)

శి : ఎక్కడికి ?

భ : నరకానికి. స్వర్గం పేరు ఎత్తడానికి మనకి అర్హత వుందా ?

శి : (గడగడ వణకుతూ) ఒరే ! నీకు పుణ్యం వుంటుంది. నన్ను పోనియ్యి.

భ : హాహా పుణ్యమా? వెధవ పుణ్యం. ఇన్నాళ్ళూ దాన్ని దగ్గరకు రానియ్యలేదు. ఇప్పుడు రానిస్తానా ?

భ : ఇలా దయచెయ్యండి. (బల్లదగ్గరకు తీసుకెళ్ళి కాగితాలు చూపుతాడు.)

శి : (హడలిపోయి, గుండె కొట్టుకొంటూ) ఒరే ! బాబ్బాబు ! నన్ను బ్రతకనియ్యి. ఆ కాగితాలు ఇలాతే. నీకు పదివేలిస్తాను. బాబ్బాబు నన్ను బ్రతకనియ్యి. (కాళ్ళుపట్టుకుంటాడు.)

భ : (తలమీద ఒక్కటి తన్ని) పదివేలా ? పట్టుకు నడు, నరకానికి.

శి : (అరచి, డొల్లిపోతాడు)

భ : పశ్చాత్తాపపడు. నీవు చేసిన-నాచేత, విశ్వనాధరావు చేత చెయ్యించిన-పాపాలన్నింటికీ పశ్చాత్తాపపడు. ఇక టైంలేదు. వాడుకూడ ఇక్కడికొస్తే బాగుండును. పశ్చాత్తాపపడు-ఒకే -టు-పశ్చాత్తాపపడు.

శి : బాబ్బాబు-బ్రతకనియ్యరా ! (చేతులు మోడుస్తాడు.)

భ : మనం బ్రతకడమంటే—మంచివాళ్ళు పదిమంది చావడ మన్నమాట. పశ్చాత్తాపపడు—స్త్రీ— (కత్తితో పొడుస్తాడు) గుండెల్లేని రాక్షసుడు ! చావు ! వద్దు. చావకు, బ్రతుకు, అలానే వుండు. నేనూ వస్తున్నా. ఈలోగా చచ్చావంటే చంపేస్తా (కఠారుతీసి, పైకెత్తి) ఓ కఠార్ ! చెప్పు, ఇది ఎన్నో హత్య ? ఎంతమంది పీకలు కోశావు ! అరుగో వాళ్ళంతా !... అరుగో!! కామందులు, పాలేళ్ళూ కలిసే వున్నారే!—చచ్చిన తర్వాత కులాలువుండవు. ధనిక దరిద్ర భేదంవుండదు... అలానే పాపపుణ్య భేదంకూడా లేకపోతే ! ఛీ ఛీ. నాలాంటి దుర్మార్గుడికీ, పరంజ్యోతి లాంటి దేవతకి పరలోకంలో ఒకటే సౌఖ్యమా ? కాదు. కారాదు, అసంభవం... సోదరీ ! జ్యోతీ ! ...(కఠారు పైకెత్తి) నన్నెవరైనా పొడిస్తే బాగుండును. ఓ కఠార్ ! నన్ను పొడిచెయ్యి! ఉండు. ఆగు... ఓ యువకులార ! నాకు లాగ రౌడీలు కాకండి. హంతకులు కాకండి. కులాల్నీ, మతాల్నీ నిర్మూలించే ఉద్యమంలోచేరి, ఏకైక భారతజాతిని నిర్మించడానికి పాటుపడండి. వీర్యవంతులై విజృంభించండి. కూలీ సంఘాన్ని గెలిపించండి. గాంధీయిజాన్ని నిలబెట్టండి. స్వామ్య సమాజాన్ని నిర్మించండి. నాకు ఈ సభ్యప్రపంచంలో స్థానంలేదు. నేను పోతున్నాను.

శివరాం ! ఇక రా పోదాం. ఈ జగన్నాటకంలో మన పోర్షన్ అయిపోయింది. (అతణ్ణి పొడిచి; తాను పొడుచుకొని ఒరిగిపోతాడు.)

(తెర)

రంగం 11

[ప్రజాపురంలో ఒక వీధి. ఎన్నికల ప్రచారం చేసుకుంటూ కూలీసేవికాదళంతో మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది.]

మి : (పాట)

లేవరా, ఓ కూలి రాజా !
లేవరా నిదుర !

నీ వేరా యీ భూమికి భర్తవు,
నీవేరా యీ సృష్టికి కర్తవు,
నీదేరా యీ భారతరాజ్యం,
నీదేరా స్వారాజ్యం.

లేవరా, ఓ కూలి రాజా !
లేవరా, నీ కెదురు !

పూనికతో ముందుకు రారా !
పోటరివై చూసుకు రారా !
గదగాని రంగములో నిల్చిన నిన్నెదిరించే మగవాడెవడు ?

వేయరా, ఓ కూలి రాజా !
వేయరా, వోటు !

దీక్షా కంకణ బద్ధుడవై నీ
పక్షమునే గెలిపించుకోరా
కూలీరాజ్యము సర్వప్రజలకు
కూడు గుడ్డ లొసగునురా !

ఓ కార్మిక ప్రజలారా ! ఓ వెనుకబడ్డ జాతులారా ! ఓ దరిద్రులారా ! దేశానికి మనమే రాజులం. వోటుగల ప్రతి వ్యక్తి దేశానికి రాజే ! వోటుతో రాజ్యం మన చేతికి వస్తుంది. విప్లవా లక్కర లేదు. సమ్మెలక్కర్లేదు. సత్యాగ్రహా లక్కర లేదు. మన పేదలంతా ఒక్క త్రాటిమీద నిలబడి మన అభ్యర్థులకే వోట్లిస్తే-ప్రభుత్వం మన చేతిలోకి వస్తుంది. మనమే ప్రభుత్వం అవుతాం. మన ప్రణాళికే అమలు జరుపుతాం. కుల, మత, వర్గ, విభేదాల్ని తీసిపారేస్తాం. సర్వ సమానత్వం స్థాపిస్తాం. నేటి మన సమస్య సాంఘికం కాదు. కుల, మత సంబంధం అంతకంటేకాదు. నేటి మన సమస్య ఆర్థికం. రాజకీయాధికారం చేజిక్కక ఆర్థిక సమత్వం స్థాపించ లేం. కనుక ఓ భారత దరిద్రులారా ! మీ ప్రతినిధులైన, మన యూనియన్ అభ్యర్థుల్ని గెలిపించండి. భూస్వాముల, ధనికుల, స్వార్థపరుల దౌర్జన్యాలకు, ఎరలకు మీరు ఏమంత మాత్రమూ లొంగిపోవద్దు. మన మీద కేసులున్నాయనీ,

వారంటున్నారనీ నిరుత్సాహ పడవద్దు. అవన్నీ స్వార్థపరులు కల్పించినవే. నిజమైనవి కావు. ఉత్సాహంతో ఎన్నికలలో పాల్గొనండి, ప్రభుత్వాన్ని స్వాధీనం చేసుకోండి. మన అన్ని అవస్థలూ తీరిపోతాయి. మధు మీకీ విధంగా చెప్ప మన్నాడు :

ధనిక భూస్వామికంపు పాలనములోన
కష్టజీవికి న్యాయము కలుగబోదు;
నేడు ప్రతివాడు వోటున్నవాడె రాజు,
నిలిచి రాజ్యమ్ము వోటుతో గెలుచుకొండు.

[నిష్క్రమిస్తుంది. అంత వెనుకనుంచి ప్రచారం చేసు కొంటూ ఒక భజన కూటం ప్రవేశిస్తుంది.]

భజన :—

వోటు విలువను తెలుసుకొండన్నా !
ప్రజలార మీరు,
వోటు రాజ్యము గెలుసుకొండన్నా !
సొమ్ము మూటలు గట్టుకొని మీ
గుమ్మములలో గిలకరించే
మోసగాళ్ళకు వోటు లిచ్చి
మొదలె మోసము తెచ్చుకొనకుడు
వోటు మించిన శక్తి లేదన్నా !
ఈ లోకమందిక
వోటు గలవాడేను రాజన్నా !

ఎల్లడబ్బును, ఎల్లభూమిని
ఇంతకాలము అనుభవించుచు
పేదసాదల నణచిపెట్టిన
పెద్దలకు వోట్లివ్వవద్దిక.
సంఘ బలమును తెలుసుకోండన్నా,
అందరును ఒకటే

సంఘముగ నిర్మితము కండన్నా !
మీలో మీరే నాయకులుగా
ఏలుకోండీ కూలిరాజ్యము,
మేలుకోండీ పేదలారా !
చాలునిక భూస్వామి పద్ధతి.

[భజన నిష్క్రమిస్తుంది. వెనుకనుంచి తంబూరా భుజాన్న వేసుకొని జోగులు, మరొక ఇద్దరు కుర్రాళ్లు ప్రవేశిస్తారు.]

జో : (బుర్రకథ ధోరణిలో పాట)

జయము జయము మన భారతభూమికి
జయము దిగ్గిజయము

కుర్రాళ్ళు : భళాభళి.

జో : జయము జయము మన కూలియూనియన్‌కు
జయము దిగ్గిజయము

కు : ... ...

కు : భళాభళి.

జో : జయము జయము మన పరంజ్యోతికి
జయము దిగ్గిజయము

జో : భళాభళి—అనండ్రా, కుర్రనాయాళ్ళు!

కు : భళాభళి.

జో : అబ్బే మీరేం పనికిరార్రా. ఇప్పటికుర్రోళ్ళు తిండా నికీ, తిరగడానికీ తప్ప ఎందుకూ పనికిరారు. (పాట)
ప్రతీ మనిషికీ కూడూ గుడ్డా—

కు : తందానో తాన తందనానా

జో : పచ్చని పొలమూ, వెచ్చని కొంపా,

కు : తందానో—

జో : ప్రజలందరికీ సమాన సౌఖ్యం

కు : తందానో—

జో : ప్రసాదిస్తదీ కూలి యూనియన్

కు : తందానో—

జో : అట్టి కూలీ యూనియన్ నిలబెట్టిన అభ్యర్థులకే వోటె య్యండి ప్రజలు—(పాట)
వెయ్యర వోటు వెయ్యర

కు : సై—

జో : కయ్యము మనకు వద్దురా

కు : సై—

జో : దెయ్యపు భూస్వామికముకు

కు : జై —

జో : గొయ్యితీసి కప్పెట్టరా

కు : భళాభళానోయి తమ్ముడా !
మేలు భళానోయి కూలోడా !

జో : ఓ కులోళ్ళల్లారా ! ఓ డబ్బు లేనోళ్ళల్లారా ! మీ వోట్లన్నీ కూలీ యూనియన్ నాయకులకే యివ్వండి. ఇప్పటికైనా కళ్ళు తెరవండి. నేను చూడండి; పాలేరు తనం వెలిగించాను ముసలోణ్ణయిందాకా. నా ప్రయోజకత్వం చూడండి. ఏభై యేళ్ళు పాలేరుతనం చేసి యాభై చుట్టపీకలుకూడా సంపాదించుకో లేదు మీ ఓట్లన్నీ మన నాయకుల కివ్వండి. మన బీదోళ్ళం దరం బాగుపడతాం. మనకు సుఖం దొరుకుద్ది. జై— కూలీ యూనియన్ కీ—

కు : జై. జై.

జో : పదండా, పదండి. మన నాయకులంతా దేశదేశా లమ్మట ప్రచారం చేస్తున్నారు. ఇక్కడ ఇంక మనకి మనమే నాయకులం. పదండి. ఊళ్ళూ, తాలూకాలు, జిల్లాలు, రాష్ట్రాలు, యిలా ప్రచారం చేసుకుంటూ పోదాం.

కు : కూలీ అభ్యర్థుల్ని గెలిపిద్దాం.

జో : (పాట)

జగతికంతా ప్రగతిపెంచే
సాలివాడా! కూలివాడా!

కు : ఓ—సాలివాడా! కూలివాడా!

జో : చాలిచాలని గోచిపాతేనా?

జో : లోకమంతా శుభ్రపరిచే
పాకివాడా, చాకివాడా!

కు : ఓ—పాకివాడా! చాకివాడా!

జో : చీకుసీదర మురికి గుడిసేనా?
ప్రజలకంతా తిండిపెట్టే
పాలికాపా! పంటకాపా!

కు : ఓ—పాలికాపా! పంటకాపా!

జో : పంటికిందకు మంటిగడ్డేనా?
దేశ భాగ్యములెల్ల నుత్ప
త్తి జేసే వ్యవసాయ కూలీ!

కు : ఓ—వ్యవసాయ కూలీ!

జో : దిక్కుమాలిన బక్క బ్రతుకేనా?
బుర్రకొక్క వోటు వచ్చె,
బుద్ధిగలిగి వోటు యిస్తే

కు : మన—పెద్దలంతా యేకమైతే

జో : కొద్దిలో రాజ్యమొస్తుంది మనదొద్ది.
[పాడుకుంటూ నిష్క్రమిస్తారు. వెనుకనుంచి ప్రేమ కుమార్, మరి కొందరు యువకులతో ప్రవేశిస్తాడు పాడుతూ.]

ప్రే : (పాట)

కూలీలంతా ఏకం కండోయ్
కూలీరాజ్యం స్థాపించండోయ్
దున్నేవాడే భూమికి భర్త.
దున్నేవాడే జీవనకర్త.
వందలకొలదీ యెకరాలొక్కడే
వ్యక్తికి చెందట తగదండోయ్
దేశంలోగల సర్వభూమినీ
జాతీయం చేయాలండోయ్.
ఉత్పత్తిని జాతీయం చేసీ
ఊరందరికీ పని చూపీ,
కలిమీ లేమీ తేడా మాపీ,
కమ్యూనిస్టు పాలన జరపండోయ్.
ఆరకలు దున్నే అన్నల్లారా!
ఊడుపు లూడ్చే ఒదినెల్లారా!
సంపదకంతా కర్తలు మీరే
స్వారాజ్యానికి రాజులు మీరే.

ఓ ధనికభూస్వాములారా! మీ కొకచిన్న మనవి. మీ మీ అహాన్ని; స్వార్థాన్ని విడనాడి, ప్రజా బాహుళ్యంతో కలిసిపొండి. కూలీనాయకుల నాయకత్వం క్రింద కూలీ ఉద్యమాన్ని నడిపించండి. ఈ ఉద్యమంలో మీరు యెంత ముందుకు వస్తే అంత మంచిది మీకు. మీ భవిష్యత్తంతా నేటి మీ ప్రవర్తన మీదే ఆధారపడి వుంది. మీరు సహాయ పడ్డా, సహాయ పడకపోయినా, నూటికి 90 మంది వున్న యీ పేదలు యీ యెన్నికలలో గెల్చి తీరతారు. అప్పుడు మీ గతి ఏమవుద్దో ఆలోచించుకోండి.

భారతపిత గాంధీజీ సిద్ధాంతాల్ని అనుసరించి దారికి రండి. చైతన్యవంతులైన ప్రజల్ని యికమీరు అణచలేరు. మోసగించలేరు. కూలీ ఉద్యమాన్ని అణచడానికని మీరు చేసిన దౌర్జన్యమంతా ఆ ఉద్యమం బలపడడానికే తోడ్పడింది. ఇప్పుడు సామాన్య కూలీలే యెన్నికలు నడిపిస్తున్నారు. సర్వశక్తులూ వాళ్ళలో మూర్తీభవించి వున్నాయి నేడు. గాంధీ మహాత్ముని పవిత్రఆత్మ వాళ్ళని ఆవేశించి ముందుకు నడిపిస్తూ వుంది. కులమత సాంఘికాంతరాల్ని అధిగమించి వాళ్ళు రాజకీయ ఆర్థిక ఉద్యమంలో ప్రవేశించారు. వాళ్ళని ఆపే శక్తి యీ ప్రపంచంలో

లేదు. ఇక లెండి. భారత కూలీ యూనియన్‌ను
గెలిపించండి.

కులమత వర్గ భేదములు
కూలిచి, వాటి కతీతులై, ధరా
స్థలి నరులెల్ల నొక్కటని
చాటుదు; సర్వజనీన స్వామ్యసం
కలిత ప్రణాళికా పథక
కర్తలు కార్మిక నాయకుల్ సమ
స్థలు తమ వోట్లొసంగి రయి
తుల్ గెలిపింపుడీ శాంతికాములై.

[నిష్క్రమిస్తారు. వెనకనుంచి తలకు కట్టుకట్టుకొని దయానందరావు, మరికొందరు రైతులు ప్రవేశిస్తారు.]

ద : ఓ పేదరైతులారా! మీ వోట్లన్నీ కూలీయూనియన్ అభ్యర్థులకే యివ్వండి. స్వతంత్ర భారతయూనియన్ అధ్యక్షపీఠానికి అభ్యర్థిని అయిన పరంజ్యోతికి మీ వోట్లిచ్చి గెలిపించండి. గాంధీ మహాత్ముని ఆశయాన్ని నెరవేర్చండి.

[అంత మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది.]

మి : ఏమండీ, యేమంటున్నారు యిక్కడి ప్రజలు?

క : నీవే అడుగమ్మా!

1 రైతు: మా వోట్లన్నీ యూనియన్ కే యిచ్చేస్తున్నాం.
2 రైతు: కులభేదాల్ని తీసేసుకున్నాం.
3 రైతు: మా వెనకబడ్డ కులాల వోట్లన్నీ కూలీయూనియన్ కే.
4 రైతు: మా క్రైస్తవుల వోట్లన్నీ కూలీ-యూనియన్ కే.
5 రైతు: మాకీ మతం గితం నహీం. మూసాహేబుల వోట్లన్నీ కూలీ-యూనియన్ కీ హైం.

ర : మీ కందరికి నా వందనాలు. ఎన్నికలలో మనం గెలుస్తాం. మన యూనియన్ అధికారంలోకి వస్తుంది. ప్రజా ప్రభుత్వంలో ప్రజలే రాజులు. రేపటి ఎన్నికలతో నిజమైన ప్రజారాజ్యం స్థాపింపబడగలదు. మీలో యువకులంతా ప్రతి గ్రామమూ వెళ్ళి మన పార్టీ సిద్ధాంతాలు విశదపరచండి. ప్రతిపక్షుల కుట్రల నుంచి ప్రజల్ని రక్షించండి.

అందరూ: ఓ, మేమంతా నడుంగట్టుకు పనిచేస్తాం. (జై జై నినాదాలతో నిష్క్రమిస్తారు.)

ద : అమ్మా, ఇక నీవు ఆఫీసులోనే వుండి అవసరమైన ఆదేశాలను ఇస్తూండు. బయటి పనులన్నీ మేము చూచుకుంటాం. ప్రజలంతా మన పక్షాన్న వున్నారు. ఇక ఆత్రం పడవలసిందేమీ లేదు.

మి : సరే. అలానే కానివ్వండి. ఉక్కుతునకల్లాంటి మన కుర్రాళ్ళని పోలింగుల దగ్గర కాపలా వుంచాలి. ప్రతి

కక్షుల రౌడీయిజాన్ని ఎదుర్కోడానికి సిద్ధపడి వుండాలి. మనలో కూడా మేకతోళ్ళ తోడేళ్ళు వుంటవి. జాగ్రత్తగా వుండాలి.

ద : సరే. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

మి : (నిట్టూర్పు) రాజకీయాలంటే నాకు పరమఅసహ్యం. అయితే ఆ రాజకీయాలే నాకు తప్పలేదు. ఈ బాధ్యతనంతా మధు చేతిలో పెట్టేసి ఒక దండం పెట్టేదాకా నాకు నిద్రలేదు. పరంజ్యోతి దెబ్బతింది. లేకపోతే నా అవస్థ కొంత తప్పేది. భయంకర్ ఆత్మ హత్య చేసుకున్నాడు. చిన్ననాటి నుంచి నన్ను పెంచిన మేనమామ - ఎంత దుర్మార్గుడైనా - నా తల్లి తర్వాత తల్లి వంటివాడు. అతణ్ణి గురించి కాస్త యేడవడానికైనా నాకు తీరిక లేదు మధూ! ఎప్పు డొస్తావు?

సంతోష మొనగూర్చు సహకార వనముల
కాసారముల నుషఃకాలమందు,
సరస శీతల తరుచ్ఛాయల శుకపికా
ద్యనురాగ రుచుల మధ్యాహ్నమందు,
హృద్యగోదావరీ ప్రియసైకతముల తీ
యని గానరమల సాయాహ్న మందు
అవధులు లేని నీలాకాశ వీధుల
రయణీయ కాంతుల రాత్రులందు

రంజనమ్మగ ప్రేమానురాగములతో
బ్రతుకు సాగింప, కేల నీ రాజకీయ
ఊసరక్షేత్ర మందు వియోగ దుఃఖ
భారమున క్రుంగి బాధలు పడుట మనకు ?

(బెంగను, నిరుత్సాహాన్ని కనబరచి, మళ్ళీ తేరుకుని) అట్టి ఆనందాన్ని అనుభవించే అవకాశం నేడు పేదలకు ఎక్కడుంది ? దానిని ప్రజలందరికీ కలిగించడానికే కదా నేటి మా ప్రయత్నం ? రేపటితో ఇటో అటో - సుఖమో, దుఃఖమో - ప్రజారాజ్యమో, నిరంకుశ పాలనమో — అర్థిక సమత్వమో, అధిక సంఖ్యాక దాస్యమో -తేలిపోతుంది. ఓ ప్రజలారా!

నిర్మలముగ మీరు నిత్యకల్యాణంబు
పచ్చతోరణముగ బ్రతుక దలతు
రేని, పేదలార ! పూని గెల్పింపుడు
ఉత్సహించి కూలి యూనియనును.

(తెర)

రంగం 12

[ప్రభాతవేళ. ఒక వీధి చక్కగా జాతీయ పతాకా లతో అలంకరించబడి వుంటుంది. కుర్రాళ్ళు హడా వుడిగా వేదిక మీద నుండి ఈవలనుండి ఆవలకు వెళు తుంటారు. జై కొట్టుకుంటూ జోగులు వస్తాడు.]

జో : ఓ ఆనందం! ఆనందం! ఈ ఆనందంలో నేను చచ్చిపోయేలాగున్నాన్రా దేవుడా! ఎన్నికల్లో మా నాయకులంతా గెల్చారు. మా జ్యోతిమ్మగారు గెల్చారు. మా పేదలపార్టీ గెల్చింది. ఇంక మాకు కూటికీ, గుడ్డకూ లోటు వుండదు. ఈ పండగలో నేను కూడా పాల్గొనాలి. (ఆనందంతో నిష్క్రమి స్తాడు. వెనకనుంచి విశ్వనాథ మహామతి విచారంగా ప్రవేశిస్తాడు.)

వి : పోయింది. ఇంకేముంది. అంతా పోయింది. ఎన్నిక లలో గెలుస్తామని ప్రశ్న రొక్కం అంతా వెద జిమ్మాను. ఒక్కడా, యిద్దరా; లక్షల కొలది వోట

ర్లకి డబ్బెక్కడ పెట్టగలం ? కొందరు కుంకలు నా దగ్గర డబ్బు పుచ్చుకుని, వోట్లట్టుకెళ్ళి ఆ కూలీ పార్టీకి తగలేశారు. సామ్మూ పోయింది. దిమ్మా పట్టింది. ఆ శివరాంగాడే సగం తినేసి చచ్చాడు. ఉన్న సగం నేను తగలేశాను, రాడీ గాడిదకొడుకుల్ని మేపి. ఇక భూములున్నాయి. వాటిని యీ కొత్త గవర్నమెంటు పట్టుకుపోద్ది గావును. కొడుకుగూడా వాళ్ళలోనే కలిశాడు. వాడు గూడా గెల్చాడుగా కూలీ తరఫున! ఒక్కటే ఆశవుంది. వాడి ద్వారా మనది మనం నిలుపుకోడానికి ప్రయత్నం చెయ్యాలి. వాడెక్కడ దొరుకుతాడు ? (అంత ప్రేమకుమార్ ప్రవేశిస్తాడు.)

పి : (సిగ్గుతో) అబ్బాయ్ !

ప్రే: నమస్కారం నాన్నగారు !

పి : ఇంటికి రావూ ?

ప్రే : నా కిల్లెక్కడది ? కూలీ యూనియన్ ఆఫీసే నా యిల్లు.

పి : నా నెత్తి మీద కొట్టుకోడానికా — అంత భవంతీ, అన్ని వేల ఎకరాలూ ?

ప్రే : ఏమో. నాకందులో యీగాని ఆస్తిగూడా అక్కర్లేదు.

వి : నా అనంతరం ?

ప్రే : ప్రభుత్వమే దాన్ని స్వాధీనం చేసుకొంటుంది.

వి : నీ బ్రతుకు తెరువు ?

ప్రే : మా ప్రభుత్వంలో బ్రతుకుదెరువు లేకపోవడం అనేది వుండదు, నాన్నగారు! ప్రభుత్వానికి బాధ్యత లేనంత కాలమూ ఎవడి బ్రతుకుదెరువు వాడే చూసుకోవలసి వచ్చేది. దాని విషఫలితాలే పెట్టుబడిదారీ భూస్వామిక విధానాలు. ఈ స్వరాజ్యంలో ఇప్పుడలా కాదు. ప్రతి వ్యక్తి బ్రతుకు తెరువునూ ప్రభుత్వమే చూస్తుంది ఇక వ్యక్తిగత ఆస్తికీ, స్వార్థానికీ సంఘంలో అవసరమూ లేదు, ఆస్కారమూ లేదు. మీ రేమీ బెంగ పెట్టుకోకండి.

వి : ఇంతకష్టపడి సంపాదించిన ఆస్తి—

ప్రే : అది పూర్తిగా ప్రభుత్వానిదే. దానికేం పర్వాలేదు. ప్రభుత్వం మీ కంటె పొదుపైంది.

వి : నీవూ ఆ పార్టీలో వాడివేగా ! దీనికేమీ చెయ్యలేవూ ?

ప్రే : ఈ మాట మరెక్కడా అనకండి ప్రమాదం. సెలవు. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

వి : (తల రెండు చేతు ల్లో పట్టుకుని) ఇక నాకు ఆత్మహత్యే శరణ్యం. నన్ను విడిచి ప్రపంచం చాలా

దూరం ముందుకుపోయింది. (నిష్క్రమిస్తాడు. వెనుక నుంచి పూలదండ చేతికి తగిలించుకొని మధుమూర్తి ప్రవేశిస్తాడు. వెంట చాలమంది ప్రజలు వుంటారు.)

మధు: (చేతులు మోడ్చి) కార్మికులారా! కృషికులారా! నిరుపేద ప్రజలారా! మీ కందరికీ నా కృతజ్ఞతాభివందనాలు. పేదలకు వోట్లిచ్చి పేదలపార్టీని గెలిపించి గాంధీ మహాత్ముని ఆదర్శాలకు, స్వప్నాలకు ఒక రూపం ఇచ్చి హరిజన బాలిక పరంజ్యోతిని స్వతంత్ర భారత అధ్యక్షురాలుగా చేశారు. మీ కినే నా ధన్యవాదాలు. మన పార్టీ ప్రణాళిక వెంటనే కార్యరూపంలో పడుతుంది. మీరంతా మహాసభకుపదండి.

[నిష్క్రమిస్తాడు. వెనుకనుంచి నిష్కల్ ప్రవేశిస్తాడు పాడుతూ]

ని : (పాట)

ప్రభాత మయ్యిందోయ్
ప్రభాస మయ్యిందోయ్, జగము
మహస్సు పెరిగి, రహస్సు విరిగి
అహస్కరోదయ, సహస్ర కరముల
ప్రభాత మయ్యిందోయ్,
ప్రభాస మయ్యిందోయ్, జగము

దరిద్ర జీవులు, చరిత్రహీనులు
పీడితులంతా, తాడితులంతా
పండుగ జేసే, పర్వదిన మ్మిది
ప్రభాత మయ్యిందోయ్,
ప్రభాస మయ్యిందోయ్, జగము
నిరాధార కార్మికులారా !
పరాధీన జీవికలారా !
శ్రామిక విజయా, రంభ మహోత్సవ
భవ్యక్షణ మిది, భాగ్యోదయ మిది
అనుభవింపుడోయ్, అంతా మీదే
ప్రభాత మయ్యిందోయ్,
ప్రభాస మయ్యిందోయ్, జగము !

ఓ ప్రజలారా !

పటుతర ఝంఝూ విభగ్నమైనను — వెన్క
చిగురింప కుండునా చెట్లగములు ?
ఘోరాంధకార సంకులమైనను ధరిత్రి
వెలుగొందకుండునా వేగువేళ !
గ్రీష్మాతపాగ్ని కారితమైన, జడివాన
చలువ లభింపగా సస్యవతికి !
మబ్బుచీకటిలోన మాటుజెందిన జ్యోతి
తెరదీసి వెలుగదా దివ్యకాంతి ?

జగతినిన్ దాపురించును శక్తిమించి
చిక్కు పెట్టెడి కష్టమ్ము లొక్కొకపుడు,
అంతమాత్రముచేత మీ యాత్మబలము
జారిపోవగ నీకుడో శ్రమికులార !

(నిష్క్రమిస్తాడు. అంత ఉల్లాసంగా పాడుకుంటూ మిత్ర ప్రవేశిస్తుంది. చేతిలో అందమైన ఒక పూలదండ వుంటుంది.)

మి : (పాట)

వసంతకాలం వచ్చింది !
పసందులన్నీ తెచ్చింది !!
కోకోరవముల్, కోమల సుమముల్
గున్నమామిడుల్, వెన్నెల నీడల్
బ్రతుకున హాయిని కూర్చింది !
బ్రహ్మానందం చేర్చింది !!
మోడుకొమ్మల నెల్ల, మోసులెత్తించింది
ఎండుకాడలనుండి, ఇగురు చూపెట్టింది,
నిరాశలన్నీ నిలిపింది,
దురాశలన్నీ దులిపింది
కష్టకాలం గడిపివేసి,
కాంక్షలకు సవ్యత ఘటించి,

సుఖాంతానికి తెచ్చి, బ్రతుకుల
శోభలెన్నో కూర్చె నోహో!

(అంతమధు ప్రవేశిస్తాడు. చేతికి పూలదండ వుంటుంది)

మధు : మిత్రా! ఆనందోత్సవాన్ని నీవొకతవే జరుపు కొంటున్నావే!

మి : ఇది యజ్ఞం, మధూ! యజ్ఞం. దీన్ని మధుకామేష్టి అంటారు. దీంట్లోనుంచి మధు వస్తాడు.

మధు : ఐతేవచ్చాను.

మి : ఓహో నీవేనా! (మెడలో పూలదండ వేస్తుంది. మధు తన చేతిదండ ఆమె మెడలో వేస్తాడు. ఒకరి ఒడిలో ఒకరు ఒక్క క్షణం మౌనంగా వుంటారు. తెరలో "ఇది రాధా మాధవ——" అని పాట విని పిస్తుంది.)

మధు : మిత్రా! మహాసభ ప్రారంభమౌతున్నది. నీ వింకా రాలేదని నిన్ను వెతుక్కుంటూ వచ్చాను.

మి : నీ వలా వస్తావనే ఆలస్యం చేశాను. క్షమించు, మధూ! పద పరంజ్యోతికి పట్టాభిషేకం చేదాం.

మధు : ఈ విజయం, యీ మహోత్సవం అంతా నీదే. మిత్రా, మొత్తం రాష్ట్రం రాష్ట్రం నీ చేతులమీద నడిపించావు!

మి : ఆకాశాన్ని యెగిరే గరుడపక్షి తననీడను నేలమీద యీడ్చుకొంటూ పోతుంది. ప్రియా! నీ నీడను కదా, యెన్ని రాపిడులైనా పడాలి. (ఒడిలో వాలి నిట్టూర్పు విడుస్తుంది)

మఘ : మనం కొంచెం కష్టపడ్డా, యీ అశేష పీడిత ప్రజానీకానికి సౌఖ్యం చేకూర్చగలుగుతున్నాం కదా?

మి : అదేలే. అయినా యిక నిన్ను విడిచి వుండలేను. ఈ కార్యప్రణాళికా నిర్వహణంతా మీరే చూచుకోండి.

మఘ : నాకు మాత్రం యెందుకు? పరంజ్యోతి భారత ప్రభుత్వ అధ్యక్షురాలైంది గదా! అంతా ఆమెనే చూచుకొమ్మని, మనం ఆనంద...

(పరంజ్యోతి ఒక పుష్పమాలతో ప్రవేశిస్తుంది)

పర : ఆనంద తన్మయత్వంలో యిక మే మెవళ్ళనూ కని పించం గాబోలు!

మి, మఘ : (సిగ్గుపడతారు)

పర : (ఇద్దరిచేతులూ కలిపి దండతో కడుతుంది) యిది లోపాయకారీ పెళ్ళి. రేపు నిష్కల్ యోగిగారి ఆధ్వ ర్యాన ఢిల్లీ దర్బారులో అసలు పెళ్ళి. ఏమే మిత్రా?
ర్యాన ఢిల్లీ దర్బారులో అసలు పెళ్ళి. ఏమే మిత్రా?

మి : మన నలుగురి వివాహమూ ఒక్కసారే కావాలి, అక్కా?

పర : నలుగు రెవరే?

మి : ప్రేమకుమార్.

పర : నీ కింకా ఆ మంకుబుద్ధి పోలేదు!

(తెరలో మళ్ళీ పాట వినిపిస్తుంది)

మాఘ : ఇక పదండి.

(నిష్క్రమిస్తారు. అంత తెర లేస్తుంది. అది సర్వా లంకార శోభితంగావున్న సభామంటపం. ప్రజలు, ఉద్యోగులు బారులుతీర్చి కూర్చుని వుంటారు. వేదిక మీద ప్రేమకుమార్, దయానందరావు, జోగులు అవీ ఇవీ సదురుతూ వుంటారు. తెర వెనుకనుంచి సంగీతం వినిపిస్తూ వుంటుంది.)

(పా ట)

ఇది రాధామాధవ కళ్యాణోత్సవము,
ఇది కూలీరాజ్య రమా రమ్యోదయము,
సుమసుందర సుమనోహర
సుమనస్కర సాధనమిది.
మానవ ధాత్రికి స్వామ్య స
మాజ పునఃశోధన మిది,

ఇది రాధా... ...
ఇది కూలీ... ...

క్లేశములకు భవచింతా
లేశములకు తావీయని
పోటీపోరాటాలకు
చోటీయని రాజ్య మిదీ.

ఇది ... ...
ఇది ... ...

దురదృష్టము, దుర్మార్గము
తుడిచితి మెు్రరసిరాత్రో,
పోటీపోరాటాలకు
చోటీయని రాజ్యమిదీ

ఇది ... ...
ఇది ... ...

దురదృష్టము, దుర్మార్గము,
తుడిచితి మెు్రరసిరాత్రో
అవనీకావ్యములో మా
నవు డిక నొక శ్రావ్యగీతి

ఇది ...
ఇది ...

సౌభాగ్యము, స్వాతంత్ర్యము,
సౌందర్యము, సౌహార్దము,

స్వేచ్ఛా స్నేహములతోడ
జీవింతురు మానవులిక.

ఇది ... ...

ఇది ... ...

(అంత నిష్కల్, పరంజ్యోతి, మిత్ర, మఘమూర్తి, వరుసగా ప్రవేశిస్తారు. జై జై నినాదాలతో ప్రజలు వారిని పుష్పమాలాలంకృతుల్ని చేస్తారు. తమకునచ్చిన మాలల్ని తీసి పరంజ్యోతి మెడలో వేస్తారు - మఘ, మిత్ర వగైరాలు. చేతులుమోడ్చి మౌనంగా నిలబడి వుంటుంది పరంజ్యోతి. తెరలో సంగీతం వినిపిస్తూనే వుంటుంది అంతసేపూ.)

పర : నా ప్రజలారా! ఈ సంతోష సమయంలో నే నేమీ మాట్లాడలేను. ఎన్ని తుఫానుల్ని ఎదుర్కోవలసి వచ్చినా, కడకు మన నావ ఒడ్డు చేరింది. భూస్వామిక దౌర్జన్యానికిలోనై మన నాయకులు, వర్కర్లు, జైళ్ళలోను. హాస్పిటళ్ళలోనూ బాధలు పడవలసివచ్చినప్పటికీ, నా నా అవస్థలు, హింసలు భరించవలసి వచ్చినప్పటికీ, ప్రజలు తమను తామే నడిపించుకొని కూలీయూనియన్‌ను గెలిపించి, ఉద్యమాన్ని జయప్రదంచేసి, కూలీరాజ్యాన్ని స్థాపించారు. ఈవిషయంలో

జాతి, కుల మత వివక్షత లేకుండా ఉద్యమం కోసం పాటుపడిన ప్రజలకు నా ధన్యవాదాలు. మనకు ఆదర్శజ్యోతి అయిన గాంధీమహాత్ముని ఆశయాలకు నేటికొక స్వరూపాన్ని ఇచ్చిన మీకు ఆమహాత్ముని ఆత్మ ఎల్లప్పుడు తోడ్పడుగాక. ఇక మన ఉద్యమ ఆదర్శాలన్నీ కార్యరూపంలో పెట్టడానికి వెంటనే ప్రారంభిస్తాం. నిరుద్యోగాన్నీ, నిరాశనీ, దారిద్ర్యాన్నీ, దాస్యాన్నీ, బాధనూ, బలహీనతనూ, అవిద్యనూ, అధర్మాన్నీ నిర్మూలించి — మన ప్రజలందరికీ చాలినంత తిండి, బట్ట, కొంప కలిగిస్తాం. ఈ కూలిపేటల్ని ఎత్తేసి ఐదు సంవత్సరాల ప్రణాళికలో నందన వనాల్లాంటి ఆదర్శ గ్రామాలు నిర్మిస్తాం. ధనమూలకమైన ఉత్పత్తి సాధనాలన్నీ ప్రభుత్వమే స్వాధీనం చేసుకుని ప్రతి కుటుంబము నిత్య కళ్యాణం పచ్చతోరణంగా కలకల్లాడుతూ జీవించడానికి ప్రభుత్వమే బాధ్యత వహిస్తుంది. ఇంతకాలమూ మనిషి మరోమనిషి భోగలాలసతకు సాధనంగా ఉపయోగింపబడ్డాడు. ఇకనుంచి మనిషి ఒకసాధనం కాదు, మనిషే పరమావధి. సాంఘిక, ఆర్థిక రాజకీయ, నైతిక, వైజ్ఞానిక కళా ముఖ్య విషయాలన్నీ మనిషికి సంపూర్ణతను కలిగించే సాధనాలు మాత్రమే. ఇదే మనపార్టీ పరమార్థం. ఈ పర

మార్గాన్ని ప్రత్యక్షంగా సంస్థాపించడం నేడే మనం ప్రారంభిస్తాం. ఈ కార్యక్రమనిర్వహణలో ప్రజలంతా ప్రతివ్యక్తి తోడ్పడవలసి వుంది. గాంధీ మహాత్మునకు దృష్టిపథంలో చిత్రించుకొన్న రామరాజ్య మిదే.

(ప్రక్కనే అమర్చబడివున్న మహాత్ముని చిత్రపటాన్ని ఆవిష్కరిస్తుంది. అందరూ జై జై నినాదాలు చేస్తారు అంత నిష్కల్ ముందుకు వస్తాడు.)

ని : సోదరులారా !

ఉర్వియెల్ల మేల్కాంచె, అభ్యుదయమయ్యె
కూలియూన్యను స్వారాజ్య మేల దొడిగె
సాగ స్వామ్య సామాజిక స్థాపనమ్ము
ఆకృతి ధరించె బాపూజి ఆశయమ్ము
బాధ్యతవహించి ప్రజలార! పడయు డింక
ఎల్ల సౌభాగ్య సౌఖ్యము, లెల్ల రుచులు.

(అంతా భక్తితో లేచినిలబడి, జాతీయగీతంపాడతారు)

(గీతం)

జయ జననీ, జయ జననీ,
జయ భారత జననీ!

జయ భారత జననీ జయ
జయ సర్వజగ జ్జీవనీ !

జయ జనపద పద సరోజ !
జయ సర్వోదయ సమాజ !
జయ పుష్కల సుశ్యామల
సస్యామృత పృథుపాణీ !
జయ సకల కళామందిర !
జయ నిఖిల సుఖేందిర !
జయ మధు మధుర వనేందిర !
జయ రాగసుధా బంధుర !
జయ మధ్యందిన దివ్య
చ్ఛండార్క మణీమకుటా !
జయ సుందర శోభాకర
శరదిందు జటాజూటా ! —
జయ తుహిన గిరి తుహిన తు
షారార్ద్రి దయా స్వాంతా !
జయ ఆషాఢ ఘనోజ్వల
ఝంఝానిల విక్రాంతా !
జయ సమస్త పీడితజన
భయ బాధామయ హరణా
జయ సత్య ప్రేమా హిం
సా ధర్మ సమాచరణా

జయ శర్వాణీ, వాణీ !
జయ కల్యాణీ, రాణీ !
జయ పవిత్రధాత్రి ! జయ
జయ నిత్యోదిత సుగాత్రి !
జయ జయ జయ జన్మభూమి !
జయ జయ జయ కర్మభూమి !
జయ జయ జయ వరవర్ణా
జయ జయ జయ అన్నపూర్ణా !

(మెల్లిగా తెరవాల్తుంది.)

సంపూర్ణం.

BQ

మనసు ఫౌండేషన్

పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA105B 183
పుస్తకం పేరు	[illegible]
తారీఖు	25/10/24
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	149
పెద్ద సైజు పేజీలు	No
ఖాళీ పేజీలు	[illegible]
లేని పేజీలు	No
తయారు చేసినది	prathyusha
పేజీలు విడదీసినది	T Lasya
స్కాన్ చేసినది	Haseena
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యబడి	
తప్పులు	N
పరిస్థితి	good